

Vjerovanja i obredi Židova kao antičkog naroda

Kleščik, Marta

Master's thesis / Diplomski rad

2011

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:485463>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij povijesti i filozofije

Marta Kleščik

Vjerovanja i obredi Židova kao antičkog naroda

(diplomski rad)

Mentor: doc.dr.sc. Jasna Šimić

Osijek, 2011. godina

Sažetak

Židovi . . . To je pleme nomadskog podrijetla koje se razvija Božjim pozivom upućenom Abramom. Njegovom sinu, Izaku su se rodili blizanci: Jakov i Ezav. Hebreji dolaze u Egipat kad ih je Josip, Jakovljevi voljeni sin kojega su braća prodala u roblje iz zavisti, pozvao. Kad je faraon Seti došao na vlast, Hebreji su postali robovima. No, rodio se Mojsije kojega je Bog upotrijebio da izvede njegov narod. Izašavši iz Egipta, počeli su se razvijati i širiti svoje kraljevstvo sve dok nisu postali državom.

Židovi vjeruju u jednog Boga kojeg nazivaju Adonay. Bog Stvoritelj je stvorio svijet i čovjeka na svoju sliku i priliku. Bog je Spasitelj, jer je dao svog sina da umre na križu i približi ljude k Ocu. Međutim, Židovi današnjice ne vjeruju u Isusa i drže se Tore, Petoknjžja. Bog je Sudac koji je pravedan i donosi sud i osvetu svakome koji krši njegove zapovijedi. Bog je stvorio bića, anđele kako bi hrabрили njegove izabranike i prenosili im njegove zapovijedi.

Židovima su vjerovanja utemeljena na Tori, a prema njoj je duša božanskog podrijetla, te ona nakon smrti odlazi k Bogu u nebesa nad nebesima gdje je njegovo prijestolje. Židovi su vjerovali da k Bogu mogu pristupiti jedino očišćeni kroz žrtve. Stoga su imali svećenike koji su nad njima vršili obred pomirenja prinoseći žrtve.

Njihova je godina lunarno – solarna, a godine računaju od izlaska iz Egipta. Kako bi bili u zajedništvu s Bogom, od početka svoje povijesti su gradili Prebivalište Božje kojim su upravljali svećenici.

Ključne riječi:

Židovstvo, Tora, Božje zapovijedi, religija

Sadržaj

Sažetak.....	1
Sadržaj.....	2
Uvod.....	5
1. Pojašnjenje termina židovstvo.....	6
1.1. Što je židovstvo i njegov identitet.....	6
1.2. Podrijetlo Židova.....	6
1.3. Razvoj židovstva.....	10
1.4. Izvori i razdoblja u povijesti židovstva.....	15
1.1.4. Izvori.....	15
1.2.4. Razdoblja.....	17
2. Bog.....	17
2.1. Božanska imena i njihovo značenje.....	17
2.2. Funkcije.....	22
2.3. Čudesna.....	24
3. Anđeli.....	25
3.1. Identitet.....	25
3.1.1. Sveti anđeli.....	26
3.1.2. Nesveti anđeli.....	26
3.2. 9 redova.....	27
4. Duhovni svijet.....	28
4.1. Duša.....	28
4.2. Odnos duha, duše i tijela.....	29
5. Smrt.....	31
5.1. Podzemlje - pakao i jezero ognjeno.....	31

5.1.1. Pakao.....	31
5.1.2. Jezero ognjeno.....	32
5.2. Raj – nebo, nebesa i nebesa nad nebesima.....	32
5.2.1. Nebo.....	33
5.2.2. Nebesa.....	33
5.2.3. Nebesa nad nebesima.....	33
6. Obredi.....	34
6.1. Obrezanje.....	35
6.2. Molitva.....	35
6.3. Čišćenja.....	36
6.4. Zavjeti.....	36
6.4.1. Krštenje.....	37
6.4.2. Vjenčanje.....	37
6.5. Post.....	38
6.6. Euharistija.....	38
6.7. Pogreb.....	39
7. Žrtve.....	40
7.1. Žrtve po Levitskom zakoniku.....	40
7.2. Žrtve danas.....	42
8. Židovski kalendar.....	43
8.1. Židovska godina.....	43
8.2. Blagdani.....	44
8.3. Micve – zapovijedi Božje.....	48
8.4. Židovski mjeseci.....	49
8.5. Židovski dani.....	52
9. Crkva.....	53
9.1. Zajednica.....	53

9.2. Šator sastanka (Prebivalište Božje).....	54
9.3. Hram.....	55
9.4. Sinagoga.....	58
10. Svećenstvo.....	58
10.1. Svećenik Staroga zavjeta.....	58
10.2. Svećenik danas.....	59
Popis literature.....	61

Uvod

Odrasla sam u kršćanskoj obitelji u kojoj se oduvijek čitala Biblija. Zvoljela sam je i nastojala što više proučavati. Posebno me zanimao Stari zavjet i izraelski narod. Ta me ljubav vodila u izboru fakulteta i usmjerenja. Najviše sam voljela kada smo obrađivali antičku povijest i dio o Židovima, pa sam i teme seminarskih radova, ukoliko je to bilo moguće, izabirala iz tog područja u želji da naučim nešto novo o tom narodu kojega je Bog izabrao. Petoknjižje – izvor za povijest Starog istoka, dolazak i boravak Židova u Egiptu, vladavina Nabukodonosora II. (s posebnim osvrtom na sužanjstvo židovskog naroda u Babilonu) – naslovi su mojih radova koji tek djelomično otvaraju vrata te velike i neistražene civilizacije.

Ideja o temi Vjerovanja i obredi Židova kao antičkog naroda sinula mi je na jednom uvodnom predavanju kada nam je profesorica rekla da za pisanje diplomskog rada uzmemo područje koje znamo i u kojemu smo jaki. Znala sam da je upravo židovski narod taj o kojem želim pisati, a ujedno imam i podlogu Božje Riječi za to. Za dopuštenje sam pitala profesoricu Šimić, kojoj ovom prilikom zahvaljujem na pomoći i savjetima koji su mi bili potrebni za dovršenje ovog rada.

Svojim sam radom nastojala približiti židovsku religiju svima nama i upoznati nas s njihovim načinom života i izrazito važnim pogledom na svijet.

Kroz deset poglavlja sam prikazala osnovne postavke židovskih vjerovanja i obreda koji ispunjavaju njihovu religiju.

1. Pojašnjenje termina židovstvo

1.1. Što je židovstvo i njegov identitet

„Židovstvo je religija židovskog naroda, najstarija monoteistička religija, na temeljima koje je nastalo kršćanstvo i islam. Sadržana je u pisanoj i usmenoj predaji.“¹

Pri definiranju židovstva u obzir moramo uzeti dvije činjenice: narodnost kao prvu istinu i religiju kao drugu. Židovi su Božji Izabrani narod, što i jest najčvršća os židovstva kao i pripadnost Savezu s Bogom, te odgovornost prema tom Savezu.²

1.2. Podrijetlo Židova

Židovi su potomci plemena koje je naseljavalo Kanaan, područje u istočnom Sredozemlju koje obuhvaća dio današnjeg Izraela, Jordana i Sirije.

Biblija nam također ukazuje na Abrama, čovjeka začetnika Izabranog naroda. Zajedno s ocem Terahom, Abram je krenuo na put iz Ura Kaldejskog u kanaansku zemlju. Međutim, na putu se Terah razbolio i umro u Haranu. Tamo se Bog objavio Abram i zapovjedio mu da krene u zavičaj koji će Bog odrediti. Abram je poslušao Jahvu i sa svojom ženom Sarajom i bratićem Lotom krenuo u nepoznato. Kad je stigao u Kanaan i došao u mjesto Šekem, Bog je Abram obećao tu zemlju dati u posjed. Zemljom je zavladao glad i Abram je bio primoran uputiti se u Egipat. Iz zemlje kojom protječe velika rijeka Nil, Abram je otišao sa svojim bogatstvom. Stigavši u Hebron, podigao je svoje šatore i žrtvenik Jahvi, Bogu svome. Jahve je sklopio svoj Savez s Abramom:

„A ovo je Savez moj s tobom: postat ćeš ocem mnogim narodima;

I nećeš se više zvati Abram - već Abraham će ti ime biti,

Jer naroda mnogih ocem ja te postavljam.

... svako muško čedo među vama neka bude obrezano. Obrezujte se i to neka bude znak

Saveza između mene i vas.“³

Bog je također i njegovoj ženi Saraji promijenio ime:

„Sara će joj ime biti.“⁴

Osim promjene imena, Jahve Gospod je Saraji obećao da će roditi sina, iako je ostarila. Pomislivši kako je to nemoguće, Sara je svom mužu, Abrahamu dala za ženu svoju sluškinju,

¹ Adalbert Rebić: Opći religijski leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2002., str. 1055.

² Julija Koš: Alef Bet židovstva, nakladnik Julija Koš, Zagreb, 1999., str. 51. – 53.

³ Biblija, Stari i Novi zavjet: Knjiga Postanka 17: 2 – 5, 10 - 11, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999., str. 11.

⁴ Isto, Knjiga Postanka 17: 15, str. 11.

Egipćanku, Hagaru s kojom je Abraham dobio sina Jišmaela. No, Bog nije zaboravio svoje obećanje, te je Sari dao sina, Izaka.⁵ Izak je za ženu uzeo Rebeku, kći Betuela, sina Abrahamova brata Nahora, koja mu je rodila blizance Ezava i Jakova. Izak je više volio Ezava, a Rebeka Jakova kojemu je i Jahve bio naklonjeniji.

Ezav je bio lovac, a Jakov stočar. Jednom se umoran vratio iz lova i zatražio Jakova jelo koje je kuhao. Tada je prodao bratu prvorodstvo u zamjenu za jelo. Zbog toga je Izak i blagoslovio Jakova rekavši:

„Neka ti Bog daje rosu s neba i rodnost zemlje:

Izobilje žita i mladoga vina.

Narodi ti služili,

Plemena ti se klanjala!

Braćom svojom gospodari,

Nek' sinci majke tvoje pred tobom padaju!

Proklet bio tko tebe proklinje,

A tko te blagoslovi, blagoslovljen nek' bude!”⁶

Zbog svog brata Ezava koji ga je planirao ubiti, jer ga je otac blagoslovio, Jakov je pobjegao u rodni kraj svoje majke, kod njezinog brata Labana. U Padan Aramu, u kući Labanovoj, Jakov se oženio njegovim dvjema kćerkama, Leom i Rahelom. Jakov je zavolio Rahelu, no Laban mu je nakon sedam godina služenja, dao stariju kćerku Leu. Stoga mu je Jakov služio još sedam godina za Rahelu. Lea je rodila Jakovu šest sinova: Rubena, Šimuna, Levija, Judu, Jisakara i Zebuluna, te kćer Dinu. Rahela nije imala poroda, te je dala svom mužu svoju sluškinju Bilhu koja mu je rodila dva sina Dana i Naftalija. Leina sluškinja Zilpa rodila je Jakovu Gada i Ašera. Napokon je i Rahela rodila sina kojeg je nazvala Josip. Kasnije je rodila i Benjamina, Josipova brata. Od njih dvanaestorice su se formirala plemena Židova.⁷

Ruben, Šimun, Levi, Juda, Jisakar, Zebulun, Gad, Ašer, Dan i Naftali su bili ljubomorni na Josipa koji se isticao svojom inteligencijom i darom predviđanja budućnosti kroz snove koje mu je dao Bog. Stoga su ga prodali u roblje u Egipat. Postao je robom faraonova dvoranina Potifara koji ga je postavio nadglednikom svoga doma. Međutim, Potifarova žena je htjela prevariti svog muža s Josipom, no kako se on bojao Jahve, optužila ga je za takvo nedjelo. Tako je Josip završio u tamnici iz koje ga je izvukao faraon jer je usnio san kojeg nije znao protumačiti. Josip je, uz Božju pomoć, prorekao faraonu budućnost

⁵ Biblija, Stari i Novi zavjet: Knjiga Postanka 21., str. 10. – 14.

⁶ Isto, Knjiga Postanka 27: 28 - 29, str. 20.

⁷ Isto, Knjiga Postanka 29: 31 – 35, 30: 9 – 13., str. 21. – 30.

Egipta: sedam godina obilja i plodnosti, a iza njih slijede sedam godina gladi i neimaštine. Faraon je povjerovao Bogu i Josipu dao ime „Safenat Paneah“ što znači Bog govori i živi i postavio ga u svoju službu.

Za vrijeme gladi, Josipova su braća došla u Egipat u potrazi za hranom. Josip im se očitovao i oprostivši im, pozvao ih da dođu u Egipat i žive s njim, njegovom ženom Asenatom i sinovima Efrajimom i Manašeom. Na taj su način, Izraelci, Židovi, došli u Egipat. Za svojeg su se boravka u Egiptu, koji je trajao preko četiri stoljeća, razvili u velik narod.

No, oko 1350. god. pr. Kr. kada se rodio Mojsije, Hebreji više nisu bili faraonovi gosti, nego robovi. Nakon istjerivanja Hiksa, 1570. god. pr. Kr., egipatska je zemlja živjela u blagostanju četiristo godina. Naime, izgrađene su brojne zgrade, a vojska je ponovno organizirana. Izrađeni su građevinski planovi za gradnju kraljevskih središta, Pitoma i Ramzesa, a koji su iziskivali mnogo radne snage, te su Židovi postali graditelji. U Egiptu su živjeli kao robovi za vladanja Seta (1317. – 1290.) i Ramzesa II. (1290. – 1224.), a neki su robovali već i za vrijeme Ahmaza I. (1570. – 1546.). Radili su pod teškim uvjetima. Nadglednici im nisu davali slamu, materijal koji im je bio potreban za gradnju.⁸

Usprkos tome, Hebreji su se množili i njihov se broj povećavao. Zbog toga su Egipćani, pod vodstvom Seta, izdali zakon po kojem se sva muška novorođena djeca hebrejskog podrijetla moraju ubiti. Žena po imenu Jokebeda, znajući za taj zakon, skrila je svoje dijete, nakon tri mjeseca po rođenju, u košaricu od trstike i pustila ju da otplovi rijekom Nil. Našla ju je faraonova kćerka i odgojila dijete kao Egipćanina, svećeničkim poučavanjem i istovremeno tjelovježbom i streličarstvom, te podukom o pisanju i vođenju državnih poslova. Mojsije je s vremenom saznao o svom podrijetlu kao i da nije pravi egipatski princ, te je vidio patnje Hebreja u ropskom životu na drugačiji način. Zbog toga što je jedan od nadglednika tukao Židova, Mojsije ga je ubio. Nakon tog čina, pobjegao je u midjansku zemlju. Ondje je susreo svećenika Jitra i oženio njegovu stariju kćerku, Siporu.

Bog ga je izabrao da izvede Hebreje iz sužanjstva u Egiptu. No, Mojsije se opirao Božjem pozivu i navodio razloge zbog kojih je on pogrešna osoba za taj zadatak. Osjećao se beznačajnim, nije imao dovoljno bliskog iskustva s Bogom, nije imao povjerenja da će ga Židovi prihvatiti kao vođu, nije bio dobar govornik, te se osjećao nesposobnim. Bog je otklonio svaku njegovu slabost i obećao mu svoju pomoć. Mojsije je krenuo na put u Egipat

⁸ Gerald Hughes, Stephen Travis: Biblija u vremenu i prostoru, Duhovna stvarnost, Zagreb, 1985., str. 13.

ohrabren Božjim vodstvom. Stigavši u zemlju na Nilu, Mojsije je sa svojim bratom Aronom prenio faraonu jednostavnu Božju poruku:

„Pusti moj narod.“

Faraon je tražio dokaz da je poruka od Boga, te su Mojsije i Aron na zemlju bacili štap koji se pretvorio u zmiju. Faraonovi su čarobnjaci učinili isto to i faraon nije povjerovao. Bog je otvrdnuo faraonovo srce kako bi očitovao svoju slavu i moć. Stoga je na Egipat pustio deset pošasti: vodu iz Nila pretvorenu u krv, žabe, komarce, obade, pomor stoke, čireve, tuču, skakavce, tamu, smrt prvorodenaca. Poslije toga su Hebreji izašli iz Egipta, ali je faraon, nakon što ga je prošla tuga za mrtvim sinom, pošao za njima. Židovi su se, kad su vidjeli faraona i njegovu vojsku koja im je za petama, uplašili. Nisu imali kamo, jer su oko njih bile stijene Sinajske pustinje, a ispred njih Mrtvo more. No, Bog je zaustavio Egipćane postavivši ispred njih stup od ognja. Svom je narodu omogućio prolaz na drugu obalu razdvojivši more. Kad su bili na sigurnom, vratio je more na njegovo mjesto, potopivši tako Egipćane.⁹ Židovski je narod bio na slobodi. Bog im je obećao da će ih uvesti u zemlju kojom „teče med i mlijeko“, u Kanaan, zemlju koju su zaposjeli njihovi preci. Međutim, došavši do brda Sinaj, zaustavili su se. Mojsije je iz Kadeš Barnee poslao dvanaest uhoda koji su imali zadatak izvidjeti kanaansku zemlju. Kad su se vratili narodu su podnijeli izvještaj:

„Išli smo u zemlju u koju si nas poslao.

Zbilja njome teče med i mlijeko. Evo njenih plodova.

Ali je jak narod koji u onoj zemlji živi,

Gradovi su utvrđeni i vrlo veliki.

A vidjesmo ondje i potomke Anakove.

Amalečani borave u negepskom kraju:

Hetiti, Jebusejci i Amorejci žive u brdu,

A Kanaanci se nalaze uz more i duž Jordana.“¹⁰

No, među uhodama su se našli i Jošua i Kaleb koji su svoje pouzdanje stavljali u Boga i bili sigurni u pobjedu, te poticali narod da krene u osvajanje. Hebreji su više vjerovali i oslanjali se na ono što su uhode vidjele, stoga su odbijali ići u borbu. Mojsije je poveo narod natrag u pustinju gdje su ostali slijedećih trideset i osam godina. Tamo ih je većina i umrla, što je posljedica neposlušnosti prema Bogu.¹¹

⁹ Biblija, Stari i Novi zavjet: Knjiga Izlaska 13: 17 – 22, 14., str. 48. – 52.

¹⁰ Isto, Knjiga Brojeva 13: 27 – 29., str. 118.

¹¹ G. Hughes, S. Travis: Biblija u vremenu i prostoru, str. 20.

Mojsija je naslijedio Jošua koji je i poveo preostali narod u obećanu zemlju. Na tom putu pojavila se prva Jošua teškoća – rijeka Jordan koja je bila preširoka i nije bilo mostova kako bi je prešli. Ali, Jošua se sjetio Božjeg obećanja da će biti s njim i s vjerom je krenuo naprijed. Tada se rijeka razdvojila i narod je prešao po suhom tlu.

Prešavši rijeku došli su do utvrđenog grada Jerihona. Budući da je Jošua znao da stanovnici Jerihona neće propustiti Izraelce¹², poslao je dva uhode koji su izvidjeli grad. Premda su ih gotovo uhvatili, pobjegli su uz pomoć žene Rahabe. Krenuli su u osvajanje i nakon sedam dana, Jerihon je pao i Izraelci su došli u Kanaan, osvojili ga i nastanili se u obećanoj zemlji.¹³

1.3. Razvoj židovstva

Savez plemena je nastao kada su se Izraelci nastanili na teritorijima kanaanske zemlje. Savez zasnovan na zajedništvu određenoga mjesta činio je prvi oblik političkoga jedinstva u koji su se okupila židovska plemena. Ustanovivši taj savez izraelski je narod morao braniti vlastitu samostalnost od susjednih plemena kao npr. Edomaca koji su obitavali istočno od Wadi el-Araba i južno od Wadi el-Hesa, Moabaca koji su naseljavali krajeve od Wadi el-Hesa do Arnona, Amonaca koji su bili smješteni duž gornjeg toka rijeke Jaboka. Zapadni Filistejci su u 12. st. zauzeli obalne gradove Gazu, Ašdod, Aškelon, Ekrom i Gat.

U ratovima između Židova i susjednih naroda koji su trajali od 1200. do 1025. god. pr. Kr., vodili su ih suci, poglavari koji se nisu birali kao činovnici, nego ih je narod priznavao kao ljude od Boga postavljene.¹⁴

Izraelski suci su bili:

- Otniel – pobijedio edomskog kralja Kušana Rištajima
- Ehud – pobijedio moapskog kralja Eglona
- Šamgar – pobio šesto Filistejaca
- Debora i Barak – pobijedili Siseru, vojskovođu Jabinove vojske
- Gideon – pobijedio Midjance
- Abimelek – Izraelci su se udaljili od Boga i počeli štovati baale¹⁵, te su Abimeleka, koji nije bio od Boga, postavili za kralja u Šekemu
- Tola – pobijedio Abimelekove nasljednike

¹² Izraelci – ime Izrael je dobio Jakov, ali Židovi su ga upotrebljavali nakon izlaska iz Egipta, a označavao je narod podijeljen u plemena koja su bila povezana u jedan narod pod Savezom.

¹³ G. Hughes, S. Travis: Biblija u vremenu i prostoru, str. 24.

¹⁴ Skupina autora: Povijest 1, Prapovijest i prve civilizacije, Jutarnji list, Zagreb, 2007., str. 475. – 477.

¹⁵ Baal – kip koji predstavlja boga kojeg su štovali susjedni narodi

- Jair
- Jiftah – pobijedio Amonce
- Ibsan
- Elon
- Abdon
- Samson – pobjeđivao Filistejce, ali zbog filistejske princeze Dalile izgubio bitku¹⁶

Budući da suci nisu bili stalni vođe naroda, jer je nakon smrti prethodnika prošlo dosta vremena prije imenovanja nasljednika, narod je tražio jednog čovjeka za vođu. Bog je i tu sudjelovao i dao im kraljeve izabravši ih među njima. Izabrao je Samuela po kojemu je govorio narodu i kroz kojega je birao kraljeve. Samuel je bio sin Elkane iz Efrajimova plemena¹⁷ kojega mu je rodila žena Ana. Tako je za kralja izabrao Šaula, a Samuel ga je pomazao. Šaul je bio čovjek iz Benjaminovog plemena koji je izgubio očeve magarice, dok ih je čuvao. Sa svojim prijateljem došao je kod Samuela da im prorekne, odnosno kaže gdje su. No, Samuel ga je pozvao na ručak gdje ga je pomazao za kralja. Pomazanje je bio znak pomoćnog kralja, odnosno znak da je Šaul Božji pomazanik na zemlji, a pravi Gospodar i Kralj Izraela bio je Bog na nebu.¹⁸

Zbog brojnih neuspjeha koje je doživio i ljutnje na sebe, kralj Šaul je postao agresivan. Nije mogao poraziti Filistejce i osigurati mir u Izraelu. Također nije mogao održati jedinstvo u narodu. Pokušao je oduzeti Samuelu svećeničke dužnosti i uzeti ih za sebe. To je narušilo njegov odnos s Bogom i javila se potreba za novim kraljem. Samuel je pomazao Davida, najmlađeg sina Jišaja, pripadnika Judina plemena. David je u početku čuvao ovce svoga oca i skladao pjesme slavljenja svoga Stvoritelja. Bog mu je dao snagu i pomogao mu u svladavanju lava i medvjeda koji su htjeli napasti stado. Kako je bio najmlađi, nije mu bilo dozvoljeno stupiti u vojnu protiv Filistejaca, no kad je išao posjetiti braću vidio je Filistejca Golijata koji je izazivao ime Božje, te ga je, uz pomoć Jahve, porazio i osigurao Izraelcima nadmoć nad filistejskim narodom.

¹⁶ Biblija, Stari i Novi zavjet: Knjiga o sucima 3 – 13., str. 195. – 205.

¹⁷ Efrajimovo pleme – Jakov je na samrti blagoslovio svoje sinove Rubena, Šimuna, Levija, Juda, Gada, Ašera, Naftalija, Zebulona, Dana, Jisakara, Benjamina i Josipa koji je imao sinove Efrajima i Manašea, a Josipu je dao najveći udjel u ostavštini.

¹⁸ G. Hughes, S. Travis: Biblija u vremenu i prostoru, str. 35. – 36.

Šaul je shvatio da je David novoizabrani izraelski kralj, pa ga je nastojao ubiti. No, Bog je bio uz Davida i premda je morao živjeti u izbjeglištvu, nakon Šaulove smrti zavladao je Izraelom.¹⁹

Davidova je vladavina započela osvajanjem jebusitske tvrđave Jeruzalema. Poslao je svoga bratića Joaba koji je poveo izraelsku vojsku prokopom dubokim 13 m, a kroz koji je u grad dotjecala voda. Nakon što je grad osvojen, prozvan je Davidovim gradom i postao prijestolnicom kraljevstva. Tijekom svoje vladavine, pobijedio je u mnogim ratovima i proširio kraljevstvo na Fenikiju koja je na obalama Sredozemnog mora bila povezana s Izraelom trgovačkim i prijateljskim putem, na područje istočno od Eufrata do granice s Fenikijom i brdom Sinaj na jugu.²⁰

Davida je naslijedio njegov sin Solomon. On je nastojao održati Davidovu državu koja se shvaćala kao nacionalna država Izraela, stoga je odbio braniti i ratovati u pobunjenim područjima – u Damasku. Kako bi održao mir i prijateljske odnose, Solomon se ženio s kćerima susjednih zemalja koje su donosile svoje običaje i vjerovanja u zemlju, pa je Solomon počeo štovati tuđe bogove i odvratio se od Jahve. Zbog toga je i došlo do podjele u Izraelu na sjeverni dio, Izrael i južni dio, Judu.

Solomona je naslijedio sin Roboam kojeg je Juda²¹ prihvatila, ali kako bi ga i Izrael²² prihvatio morao je otići u Šekem gdje su ga Izraelci okrunili, a gdje se sukobio s Jeroboamom koji se proglasio izraelskim kraljem. Budući da je Roboam odbacio zahtjev Izraelaca da im olakša rad, potpuno su se odijelili od Jude.²³

Svako je kraljevstvo imalo svoje kraljeve:

Izrael:

Prvu su dinastiju činila dva kralja:

- Jeroboam I. (931. – 910.)
- Nadab (910. – 909.)

Druga je dinastija bila Bašina dinastija:

- Baša (909. – 886.)

¹⁹ Isto, str. 38. – 40.

²⁰ Isto, str. 40.

²¹ Juda – činilo ga je Benjaminovo i Josipovo pleme.

²² Izrael – činila su ga Rubenovo, Šimunovo, Levijevo, Judino, Jisakarovo, Zebulunovo, Gadovo, Ašerovo, Danovo i Naftalijevo pleme.

²³ Skupina autora: Povijest 1, Prapovijest i prve civilizacije, str. 481.

- Ela (886. – 885.)
- Zimri (7 dana)

Treća, Omrijeva dinastija:

- Omri (885. – 874.) – izgradio Samariju i postavio ju svojom prijestolnicom
- Ahab (874. – 853.)
- Ahazja (853. – 852.)
- Joram (852. – 841.)

Četvrta je bila Jehuova dinastija:

- Jehu (841. – 814.)
- Joahaz (814. – 798.)
- Joaš (798. – 783.)
- Jeroboam II. (783. – 743.)
- Zaharja (753.) – kratko razdoblje anarhije
- Šalum (743.)

Peta je bila Menahemova dinastija:

- Menahem (743. – 738.)
- Pekahja (738. – 737.)
- Pekah (737. – 732.)
- Hošea (732. – 724.)

Hošea je uhićen 724. god. pr. Kr., a Samarija opsjednuta od strane Asiraca i 721. god. pr. Kr. je osvaja asirski kralj Sargon.

Time završava povijest izraelskog kraljevstva.²⁴

Juda:

- Prvi je vladar bio Roboam, Solomonov sin. Vladao je od 931. do 913. god. pr. Kr. Pri raspadu kraljevstva, Juda je vladala nad područjem Palestine i zbog toga je ratovala s Egiptom. Budući da su Egipćani porazili Roboama, morao im se predati. Međutim,

²⁴ Wilfrid J. Harrington: Uvod u Stari zavjet, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1977., str. 63. - 81.

Egipćani nisu dugo vladali Palestinom, jer je Roboam dao izgraditi utvrde koje su, naposljetku, obranile teritorij.

- Drugi kralj bio je Abijam (913 – 911.). Ratovao je s Izraelom i potukao Jeroboama I., te zavladao cijelim Benjaminovim plemenom.
- Asa (911. – 870.) Asa se, tijekom svoje vladavine, sukobljavao s narodima iz Megeba. Obratio se za pomoć damašćanskom kralju Ben – Hadadu I., te su zajedno pokorili protivnike. Kralj Asa je utvrdio pokrajine Gebu i Mispu.
- Jošafat (870. – 848.) Bio je u prijateljskim odnosima s izraelskim kraljem Ahabom i sudjelovao u sukobu s Asirijom. U tim je bitkama doživljavao brojne neuspjehe, dok je u borbama na svom području nizaio pobjede.
- Njegov nasljednik, Joram (848. – 841.) je u bitkama izgubio Edom, a Filistejci osvojili Libnu.
- Ahazja (841.)
- Atalija (841. – 835.) Nakon sinove smrti, Atalija je preuzela prijestolje.
- Joaš (835. – 796.) Za njegove vladavine, damašćanski kralj Hazel je napao Izrael i prijetio Judi, pa mu je Joaš plaćao danak.
- Amasja (798. – 781.) Asirija je pokorila Damask, a Amasja je zaratio s Edomom osvojivši glavni grad Setu (Petru). Zaratio je s Izraelom te je zadobivši poraz morao pobjeći iz opkoljenog Jeruzalema.
- Uzija (Azarija) (781. - 740.) vladao je u razdoblju stabilnosti obiju kraljevstava. U vojnom je sukobu s Arapima nadjačao, te je proširio teritorij prema jugu. Uspješno je branio Jeruzalem i reorganizirao vojsku. U njegovo je vrijeme zabilježen i razvoj poljoprivrede.
- Jotam (740. – 736.)
- Ahaz (736. – 716.) Zbog asirske vojne moći, Ahaz je postao vazalom Asirije dopustivši im na taj način da unose političke i religijske promjene.
- Ezekija (716. – 687.) On je zaslužan za religijsku obnovu kraljevstva. U dva se navrata sukobio s Asirijom: 1. 701. god. pr. Kr. kada ga je Sanherib pritisnuo da plaća danak. 2. 690. god. pr. Kr. Tirhaka, egipatski suvladar potakao je Palestince na pobunu u kojoj je sudjelovao i Ezekija. Tada je judejsko kraljevstvo svedeno na područje oko Jeruzalema.
- Manaše (687. - 642.) Zbog sumnje u odanost Asircima, tamošnji su ga stanovnici poslali u Babilon kao roba.
- Amon (642. – 640.)

- Jošija (640. – 609.) Za njegove je vladavine Asirija propala, a Jošija je počeo obnavljati kraljevstvo. Povećao je i proširio granice svog teritorija. U ratu s Egipćanima zadobio je poraz i snašla ga je smrt.
- Joahaz (609.) Njega je s vlasti svrgnuo egipatski faraon Necho i postavio za kralja Joahazovog brata Elijakima, odnosno Jojakima.
- Jojakim (609. – 587.) Zajedno sa stanovništvom bio je vazal Egipta. Nabukodonosor ga je 602. god. pr. Kr. porazio i došao u Palestinu, te razorio Aškelon. Judejsko je kraljevstvo bilo rastrgano između egipatskog i babilonskog vazala.
- Jojakin (597.) se predao Babilonu, jer je Jeruzalem bio opkoljen.
- Sidkija (597. – 587.)²⁵

Nakon kraljeva, na vlast dolaze proroci koji su pozivali kraljeve na odgovornost što su odbacili drevne zakone i zapovijedi i što su štovali tuđinske bogove.

Proroci su bili:

- Mihej
- Ilija
- Amos
- Ezekija
- Izaija
- Jeremija²⁶

1.4. Izvori i razdoblja u povijesti židovstva

1.1.4. Izvori

Židovstvo kao religija nema određenu godinu svojega nastanka, već ono počinje „u početku“ – *berešit bara Elohim* što znači „u početku stvori Bog“. To su prve tri riječi židovske Biblije koja se zove *Tanah*. Njezino ime čine tri suglasnika T, N, H(K) koji označuju dijelove Biblije. T označuje *Toru*, odnosno Petoknjižje ili nauk, N označava *Nevi'im* što znači proroci i K koji označava *Ketuvim*, zapise.²⁷ Židovska je Biblija prvi i najpouzdaniji izvor za povijest židovstva.

Toru čine pet knjiga koje su temelj židovske povijesti. *Postanak*, u kojemu Židovi vide svrhu i Božju providnost u stvaranju svijeta i ljudi u njemu, *Izlazak*, knjiga u kojoj je opisan

²⁵ Isto, str. 63.- 81.

²⁶ G. Hughes, S. Travis: Biblija u vremenu i prostoru, str. 48. – 64.

²⁷ John Bowker: Religije svijeta, Znanje d. d., Zagreb, 1997., str. 112.

dolazak Hebreja u Egipat, njihovo sužanjstvo i izlazak iz njega, te boravak u Sinajskoj pustinji, *Levitski zakonik* koji sadržava sve Božje zakone i odredbe koje je dao Izraelcima, *Brojevi* u kojima su opisane borbe izraelskog naroda sa susjednim narodima pod vodstvom Jošue, *Ponovljeni zakon*, knjiga u kojoj Bog ponovno daje svoj zakon narodu koji je služio drugim bogovima i odvratio se od Jahve.

Židovima je Tora bila osobito važna, jer je ona Božji, dakle savršen nacrt svijeta. Židovski narod ne doživljava Toru samo kao Božju riječ, nego i kao Božju pojavnost. Svijet je stvoren prema načelima Tore, ali treba biti uređen po njezinim načelima. No, to djelo nije završeno, te smo mi odgovorni usavršavati svijet (*tikom olam*) proučavanjem Tore. Proučavajući je postajemo Božji suradnici u usavršavanju i sav svijet postaje svetim Hramom.

Zbog toga naziv Tora se, premda se prevodi kao Zakon ili Nauk, ne može doslovno prevesti.²⁸

Usmena i pismena povijest židovstva do nas je došla u dvjema književnim vrstama:

- *Biblija* – zbornik knjiga koji obuhvaća hebrejsku Bibliju koja sadrži 24 knjige i 14 knjiga koje govore o židovskoj povijesti i razvitku njihove države, ali i o Božjoj milosti i snazi kojom nam pomaže.
- *Talmud* – zbornik knjiga koje su mnogo detaljnije i koje opisuju povijest izraelskog naroda.²⁹

Postoje dvije verzije Talmuda:

- Babilonski Talmud – nastao oko 500 god. Babilonski je Talmud opširniji.
- Jeruzalemski Talmud – nastao oko 400 god. Jeruzalemski je Talmud opsegom manji.

Oba Talmuda se sastoje od dva dijela: *Mišna* – rabinski tekst o *Halahi* (vjerskom zakonu) i *Gemara* – rabinski komentari Mišne. Talmud znači nauk, proučavanje, a pojam Gemara upotrebljavao se radi pokušaja zaštite Talmuda od spaljivanja. Naziva ga se i usmenom Torom, *Tora še-beal pe*, jer se vjeruje da je Bog dao tekst Talmuda zajedno s Torom na brdu Sinaj.³⁰

- *Zohar* je temeljna knjiga kabalističke sljedbe. To je mješavina drevne kaldejske magije i astrologije sa španjolskim mističnim duhovnim strujama. Pisana aramejskim jezikom, smatra se oblikom biblijskoga *midraša* (pripovijesti). Sustav Kabale je osnovan na temelju

²⁸ J. Koš: Alef Bet židovstva, str. 55. – 56.

²⁹ Eugen Weber: Talmud, Otokar Keršovani-Rijeka, Beograd, 1982., str. 9. – 11.

³⁰ J. Koš: Alef Bet židovstva, str. 58. – 59.

različitih mističnih ideja zasnovanih na vjerovanju u mogućnost natprirodnih nadziranja i upravljanja svijetom i ljudima uz pomoć magijskih snaga i vještina.³¹

1.2.4. Razdoblja

- *Biblijsko doba*: od primanja Tore do doba drugog Hrama (2248. – 3500. god. prema židovskom računanju, 1312. – 260. god. pr. Kr.)
- *Mišnajska doba*: (3500. – 3948. god. prema židovskom računanju, 260. god. pr. Kr. – 188. god. p. Kr.)
- *Talmudsko doba*: (3948. – 4260. god. prema židovskom računanju, 188. – 500. god. p. Kr.)
- *Savorajsko doba*: (4260. – 4396. god. prema židovskom računanju, 500. – 636. god. p. Kr.)
- *Gaonsko doba*: (4396. – 4800. god. prema židovskom računanju, 636. – 1040. god. p. Kr.)
- *Doba ranih rabina*: (4800. – 5200. god. prema židovskom računanju, 1040. – 1440. god. p. Kr.)
- *Doba kasnih rabina*: (5200. – 5550. god. prema židovskom računanju, 1440. – 1750. god. p. Kr.)
- *Doba suvremenih rabina*: (od 5550. god. prema židovskom računanju, do danas, od 1750. god. p. Kr. do danas)³²

2. Bog

2.1. Božanska imena i njihovo značenje

Kao posebna disciplina biblijska se teologija razvila prije 200 godina. Iako se stručnjaci još uvijek razilaze u mišljenju kada je riječ o njezinom predmetu, načelu i metodama, slažu se oko činjenice da je objekt teologije spoznaja Boga. Teološko znanje o Bogu čine razrada i sinteza pojmova nastalih kombiniranjem podataka iz teoloških izvora i zaključaka koji su proizašli iz razmišljanja. No, Izraelci biblijskog vremena nisu poznavali način razmišljanja kojim se mi služimo danas, a kojeg je razvila grčka filozofija. Stoga su spoznavali osobu na temelju njezinog imena. Na hebrejskom „*spoznavati Boga*“ znači susresti osobnu stvarnost, a

³¹ Isto, str. 60.

³² Rabin Kotel da – Don: Židovstvo, Profil, Zagreb, 2004., str. 482.

osoba nam postaje poznata otkrivanjem svoga imena. U njihovom načinu izražavanja postoji povezanost osobe i imena. Ne imati imena znači ne postojati u stvarnosti. Imenovanje znači dodjeljivanje identiteta. Dok je stvarao svijet, Bog je svakom stvorenom biću dao ime, jer to označava utvrđivanje vlasništva. Pojam „*imena*“ znači paronomazijsko³³ povezivanje s karakteristikom neke osobe ili s događajem u njezinom životu, a koje potpunije opisuje tu osobu.³⁴

Imena Izraelovog Boga:

- *El/Elohim* – i jedan i drugi naziv su u vezi. El je transliteracija hebrejskog oblika uobičajenog naziva za božanstvo u semitskim jezicima. „*El*“ je, u politeističkoj religiji, riječ kojom se označava član božanskih krugova, kao što riječ „*čovjek*“ označava pojedinca u masi. Gramatički je riječ „*elohim*“ množina. *Elohim* se primjenjuje na jednog Boga kojeg štuje Izrael ili na bogove koje štuju drugi narodi. Kad se riječ „*elohim*“ primjenjuje na izraelskog Boga, onda joj je značenje singularno, bez obzira na gramatički oblik. Kao dokaz tome jest glagol koji dolazi u jednini iza nje. U ugaritskoj³⁵ upotrebi riječ „*el*“ je oznaka za glavno božanstvo.
- *Jahve* – osobno je ime Izraelovog Boga. Kroz ime Jahve Bog objavljuje tko je on i što čini. Bog se objavljuje patrijarsima imenom *El*, a tek Mojsiju imenom *Jahve*, odnosno *Ja sam koji jesam*. Ime *Ja jesam* znači da Bog nema ni početka ni kraja, da je on beskonačan. On je vječan i neprolazan. U hebrejskoj je Bibliji ime Jahve napisano kao riječ koja se sastoji od četiriju suglasnika *YHWH* (tetragramaton) i samoglasnicima preuzetim iz imena *ADONAY* (Gospodar) koje su Židovi upotrebljavali umjesto prethodnog imena Jahve iz poštovanja prema Božjoj svetosti. Kasnije nastala riječ *Jehova* ne postoji i nije ispravna.³⁶ Iako ime govori sve o njemu, Bog ga tumači raznim objašnjenjima koje daje o sebi:
 1. *Bog živi* – izražava dojam koji čovjek ima u prisutnosti Jahve, dojam izravne i sveobuhvatne samoniklosti koja se „ne umara, ne sustaje“³⁷, „ne drijema i ne spava“³⁸, koja djeluje.
 2. *Bog sveti* – Bog je svet, njegovo je ime sveto i zračenje njegove svetosti posvećuje njegov narod.

³³ Paronomazija – retorička figura u kojoj se nižu riječi istog ili sličnog korijena.

³⁴ Skupina autora: Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., str. 146. - 147.

³⁵ Ugaritska upotreba – Ugarit je fenički grad gdje su arheolozi otkrili 1921. – 1930. dvije biblioteke sa spisima na glinenim pločicama koji datiraju iz vremena izraelskog useljavanja, a koji objašnjavaju mnoge nejasnoće.

³⁶ Skupina autora, Biblijska teologija Starog i Novog zavjeta, str. 148. – 149.

³⁷ Biblija, Stari i Novi zavjet: Knjiga proroka Izaije 40: 28., str. 610.

³⁸ Isto, Knjiga Psalama 121: 4., str. 524.

3. *Bog ljubomorni* – Svemu što čini pridonosi svoj žar, stoga ne može podnijeti da tuđa ruka oskvrne ono do čega mu je stalo. Božanska je ljubomornost istovremeno i zastrašujuća srdžba i ranjiva nježnost. Kad je na gori Sinaj dao Mojsiju deset zapovijedi koje su Izraelci trebali držati, Bog je istaknuo prvu zapovijed: „*Ja sam Bog tvoj; nemaj drugih bogova osim mene!*“ naglasivši u njoj svoju ljubomornost.
 4. *Bog jedini* – Bog govori da je samo jedan Bog i to je on. Bog „ne da svoje slave nikome“³⁹ i čovjek ne može biti Bog. Bog je vječan, neprolazan, a čovjek je prolazan i lomljiv kao travka. Bog se opisuje i djeluje kao božansko Trojstvo: Bog Otac – Stvoritelj, Bog Sin - Spasitelj, Isus koji nas je otkupio umrijevši za nas kako bismo se približili Ocu, Bog Duh – Branitelj, poslan je da bude uz nas dok smo na zemlji. Bog je duh, sila koja stvara, ali je istovremeno i čovjek koji ljubi čovječanstvo. On može uzeti bilo koji oblik i kao takav se objaviti čovjeku kojega je stvorio da bude sličan njemu.⁴⁰
- *El Elion* – Bog Svevišnji, Stvoritelj i Posjedovatelj neba i zemlje. U knjizi Postanka Abram se suočio s kraljevima Sodome i Gomore koji su ratovali protiv neprijateljskih kraljeva u dolini Sidim. Nakon što su porazili Sodomu i Gomoru i opljačkali ih, neprijateljski je savez odveo stanovnike u ropstvo. Među njima je bio i Lot, Abramov bratić, te ga je Abram pošao osloboditi. U znak zahvalnosti za oslobođenje čitave Sodome i Gomore, kralj Šalema (današnjeg Jeruzalema), Melkisedek i kralj Sodome izišli su Abram u susret. Melkisedek ga je blagoslovio i uzdigao ime Jahvino, a kralj Sodome mu je ponudio sva materijalna dobra iz bitke. Ta dobra podrazumijevala su dva velika grada-države. No, Abram je sve to odbio i prepustio kralju i ljude koje je oslobodio i gradove-države. Upravo je Melkisedek bio taj koji je potvrdio ime Boga El Elion i njegovo značenje Gospodara nad svim i Stvoritelja.
 - *El Šadaj* – Bog Svesilni i Svedostatan. Kad je Bog Abram u obećao sina, Abram je u to povjerovao iako je imao 99 godina. Bog mu je objavio svoje ime kao svemoćnoga i ukazao mu na svoju kontrolu nad svakom situacijom.
 - *Jahve Jire* – Jahve provida. Bog je naredio Abrahamu da žrtvuje svog sina, jer je želio ispitati Abrahamovu poslušnost, vjernost i odanost. Došavši na brdo Morija, Abraham je svezao Izaka, ali kad je Bog vidio tu Abrahamovu poslušnost, spriječio ga je da ubije

³⁹ Isto, Knjiga proroka Izaije 48: 11., str. 617.

⁴⁰ Rječnik biblijske teologije: uredio: Josip Turčinović i Vjekoslav Bajsić, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1969., str. 74. – 76.

sina, te mu pokazao ovna koji se zapleo u grm. Abraham je tada proslavio Boga nadjenuvši mu ime Jahve Jire, jer se pobrinuo i providio žrtvu koju mu je Abraham prinio.⁴¹

- *Jahve Rafa* – Bog koji daje zdravlje. Izraelci su, izašavši iz Egipta, lutali pustinjom, te su popili svu vodu koju su nosili sa sobom. Prešavši Crveno more na kojem se Jahve Gospod proslavio razdvojivši ga, došli su do izvora vode i počeli je piti. Međutim, tek su kasnije otkrili da je voda gorka i da nije za piće jer je bila otrovna. No, Bog im je tada dao obećanje da im se ništa neće dogoditi, jer je on Jahve koji daje zdravlje i očišćenje, te da je sav ljudski život u njegovom nadzoru.
- *Jahve Make* – Jahve koji bije. Bog koristi gnjev da bi nama pomogao. On ne želi izgubiti niti jedno svoje dijete i stoga ga, kad pogriješi, ispravlja i kara. Izraelci su zanemarivali Božja upozorenja što ih je odvelo u ropstvo i donijelo im sramotu, nemir.⁴²
- *Jahve Nisi* – Jahve mi je stijeg, Gospodin mi je zastava. Izraelci su ratovali protiv Amalečana. Ali, taj je rat bio iznimno težak i dugotrajan. Amalečani nisu bili tek jedan narod koji se prepriječio u osvajanju kanaanske zemlje. Bili su narod koji je toliko sagriješio protiv Boga da je i sam Bog rekao Mojsiju kako će se i on boriti zajedno s Izraelcima i pobrinuti se da Amalečane izbriše s lica zemlje. Mojsije je uoči bitke podigao žrtvenik Jahvi i nazvao ga Jahve Nisi.
- *Jahve Sebaot* – Gospodin nad vojskama. Kad su Izraelci trebali osvojiti Jerihon, bili su obeshrabreni vidjevši zidine koje su, prema nalazima arheologa, bile široke toliko da su jedna trkaća kola mogla stati na njihov vrh. No, Jahve se objavio Jošui i rekao da je on moćni Gospodar i Vođa vojske Jahvine. Izraelci su pokorili Jerihon i zidine su same pale, jer su slijedili zapovijedi Jahve Sebaota.⁴³
- *Jahve Šalom* – Gospodin je naš mir. Bog se objavio Gideonu, sucu kojeg je postavio nad Izraelom, u liku anđela. Budući da je znao kako se Boga ne može vidjeti, jer bi čovjek umro da ga vidi zbog Božje slave i sjaja, a sve što iz neba dolazi također je slavno, uznemirio se i uplašio za svoj život. Anđeo ga je umirio i utješio rekavši da neće umrijeti iako je vidio anđela licem u lice. Zbog toga je Gideon zahvalio Jahvi prinijevši mu žrtvu i nazvavši ga Jahve Šalom.

⁴¹ David Wilkerson: Neka se svete imena tvoja, Put života, Zagreb, 2006., str. 11. – 29.

⁴² Isto, str. 33. – 47.

⁴³ Isto, str. 70. – 98.

- *Jahve Sidkenu* – Jahve, pravda naša. Prorok Jeremija je živio u vrijeme kralja Jošije. Jošija je bio pravedan judejski kralj koji je pokušao narod Božji vratiti na put Jahvin. No, nije uspio, jer je Juda pala u duboki grijeh i okrenula se od Boga. Jeremija je plakao zbog toga što narod više nije štovao Jahvu. Tada Bog šalje ohrabrenje Jeremiji:

*„Evo, dolaze dani – riječ je Jahvina –
Podići ću Davidu izdanak pravedni.
On će vladati kao kralj i bit će mudar
I činit će pravo i pravicu na zemlji.“⁴⁴*

To se proročanstvo odnosi na Isusa Krista, Sina Božjega kojeg je Otac poslao na zemlju da pomiri čovjeka s Bogom plativši kaznu za naše grijeh. Njemu je Otac povjerio kraljevstvo i dao vlast, te će Isus doći na zemlju, osuditi sve narode koji ne žele čuti za njega i vladati u pravdi.

- *Jahve Šama* – Jahve je ovdje. Zbog toga što je narod Jude neprestano griješio protiv Jahve, Bog je proroku Ezekielu otkrio što će se dogoditi. Slava Jahvina je napustila Jeruzalem i narod. Nakon toga, strašni su događaji zahvatili zemlju (npr. babilonsko sužanjstvo). Ali, Bog je milostiv i njegova srdžba ne traje dugo, stoga je on objavio Ezekielu da će upotrijebiti Nehemiju⁴⁵ i izgraditi novi Hram u Jeruzalemu koji će se zvati Jahve Šama, jer će svi narodi znati da Bog prebiva u Izraelu.⁴⁶
- *Jahve Roi* – Jahve, moj pastir. David je, kasnije izraelski kralj, napisao Psalam 23. i nazvao Boga svojim pastirom. Dok je čuvao očeva stada ovaca, David je pisao pjesme u kojima je proslavljao Boga.

*„Jahve je pastir moj, ni u čem' ja ne oskudijevam.
Na poljanama zelenim on mi daje odmora.
Na vrutke me tihane vodi i krijepi dušu moju.
Stazama pravim on me upravlja radi imena svojega.
Pa da mi je i dolinom smrti proći, zla se ne bojim, jer ti si sa mnom.
Tvoj štap i palica tvoja utjeha su meni.
Trpezu preda mnom prostireš na oči dušmanima mojim.
Uljem mi glavu mažeš,
Čaša se moja prelijeva.
Dobrota i milost pratit će me
Sve dane života mojega.*

⁴⁴ Biblija, Stari i Novi zavjet: Knjiga proroka Jeremije 23: 5., str. 654.

⁴⁵ Nehemija – peharnik perzijskog kralja Atakserksa

⁴⁶ D. Wilkerson: Neka se svete imena tvoja, str. 99. – 167.

*U Jahvinu ću domu prebivati kroz dane mnoge.*⁴⁷

- *Emanuel* – Bog je s nama. Bog Otac je poslao svog sina, Isusa da dođe na ovaj svijet, među nas. Isus se rodio u Betlehemu, u staji, jer nije bilo mjesta u sobama. Njegova mu je majka Marija nadjenula ime Emanuel, kako joj je anđeo Gabriel rekao. Znala je da Isus nije obično dijete, nego da je on Bog koji je sišao s neba ostavivši svoje prijestolje i prihvatio skromnost koju mu je ponudila zemlja kako bi bio s nama i prenio nam poruku ljubavi Božje.⁴⁸

Čovjek također daje različita imena, pridjeve Bogu, prije svega zato što je susret s Bogom živ. Tako je Bog „naša Stijena“, „moja Hridina“, „moj Štit“, „moj Pastir“, „Vječni Bog“, „Svevid Bog“, „Strah Izakov“, „Jaki Jakovljevi“, „Bog Abrahamov, Izakov, Jakovljevi“, „Bog Izraelov“, „naš Bog“, „moj Bog“, „Gospodin moj“, „Sveti Bog“, „Svetac Izraelov“.⁴⁹

2.2. Funkcije

Izraelski je Bog jedini Bog i kao takav on je Gospodar prirode, čovjeka i povijesti. Premda su bili jedini narod na Bliskom istoku monoteističke vjere, Izraelci su ustrajali na štovanju jednoga Boga kojemu su pridodavali različite funkcije.⁵⁰

- Bog Stvoritelj, Održavač i Podržavač – Bog je stvorio svijet iz ničega. Riječi *ex nihilo* (ni iz čega) definirali su srednjovjekovni teolozi i teolozi reformacije kada su iznijeli činjenicu da prije Božjeg stvarateljskog djelovanja u svemiru nije bilo nikakvog drugog postojećeg materijala.⁵¹

Nakon što je načinio nebo i zemlju, Bog je svojom riječi stvarao svijet sedam dana:

1. Prvog je dana rastavio svjetlost od tame proznavši svjetlost danom, a tamu noću.
2. Drugog je dana Bog načinio svod kojeg je prozvao nebo i odijelio vode pod svodom od voda nad nebom.
3. Trećeg je dana naredio da se vode pod nebom skupe na jedno mjesto načinivši tako more, a kopno koje se nalazilo među njima prozva Bog zemljom. Na zemlji je Bog stvorio travu, stabla i sve biljke.
4. Četvrtog je dana Bog stvorio zvijezde i svjetiljke koje rasvjetljavaju svijet. Veća je svjetiljka koju je Bog nazvao suncem rasvjetljavala dan, a manja, mjesec, noć.

⁴⁷ Biblija, Stari i Novi zavjet: Knjiga Psalama 23., str. 440.

⁴⁸ D. Wilkerson: Neka se svete imena tvoja, str. 168. – 213.

⁴⁹ Rječnik biblijske teologije, str. 78.

⁵⁰ Adalbert Rebić: Središnje teme Staroga zavjeta, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1996., str. 45. – 46.

⁵¹ T. C. Hammond: Uvod u teologiju, Izvori – kršćanski nakladni zavod, Osijek, 1994., str. 65. – 69.

5. Petog je dana stvorio sve životinje koje žive u vodama i ptice koje lete zemljom.
6. Šestog je dana načinio životinje na zemlji, te stvorio čovjeka postavivši ga gospodarom nad svim stvorenjima.
7. Sedmoga se dana Bog odmarao od stvaranja svijeta proteklih dana. Blagoslovio je i posvetio sedmi dan.⁵²

Bog je stvorio svijet, ali osim funkcije Stvoritelja, on i održava svijet:

„Po njemu, naime, živimo, mičemo se i jesmo

Jer – kako su to rekli i neki vaši pjesnici – od njega potječemo.“⁵³

Apostol Pavao se ovdje obratio Atenjanima i pohvalio ih što su imali oltar posvećen „nepoznatom bogu“, te im ukazao na Boga kao Održavača svijeta i Podržavača svojih stvorenja.

„ . . . na kraju, to jest u ovo vrijeme, govorio nam je po Sinu

Koga je postavio baštinikom svega i po kome je stvorio svijet.

Sin, koji je odsjev njegova sjaja i otisak njegove biti,

Koji svemir uzdržava svojom silnom riječi,

Sjede, pošto je ostvario očišćenje grijeha,

S desne strane Veličanstva u nebu.“⁵⁴

- Bog Spasitelj – nauka o spasenju u teologiji se naziva soteriologija (grč. Soter – Spasitelj). Bog nije stvorio čovjeka kako bi bio jedno od mnogih stvorenja, nego da bude iznad njih i u zajedništvu sa Stvoriteljem. Ali, svojom voljom, čovjek je pao u grijeh i time iskusio fizičku i duhovnu smrt čime je trajno odvojen od Boga. Grijeh naših praroditelja, Adama i Eve, otvorio je za sve ljude vrata grijeha, smrti i prekinuo zajednicu s Bogom. No, Bog se, iako je istjerao čovjeka iz Edenskog vrta, jer grješni čovjek i sveti Bog više nisu mogli zajedno živjeti, otkrio i kao Spasitelj obećavajući da će „ženino sjeme“ (Isus) stati na glavu zmiji (Sotoni) i pobijediti je. Tu počinje soteriologija. Iako se Bog očituje kao Spasitelj pojedinaca (npr. Davida od neprijateljskih naroda) ili jedne nacije (npr. Izrael izlazi iz Egipta), čežnja Boga kao Spasitelja jest da spasi svijet od grijeha. Bog spašava od različitih opasnosti, ali on je i Spasitelj od vječnog mraka i propasti – Spasitelj čovjekove duše. Čovječji grijeh i sram i Božja spasiteljska milost sažetak su biblijskog sadržaja. Isus, Božji Sin, došao je na ovaj svijet da ljudima objavi Boga Oca kao svetog, pravednog i punog ljubavi kako bi dovršio djelo spasenja svojim odlaskom na križ uzimajući grijehe

⁵² Biblija, Stari i Novi zavjet: Knjiga Postanka 1: 1 – 2: 1 – 4., str. 1.

⁵³ Isto, Djela apostolska 17: 28., str. 912.

⁵⁴ Isto, Poslanica Hebrejima 1: 2 – 4., str. 987.

čovječanstva. Tako se u raspetom Kristu susreću božanska ljubav, pravednost i svetost. Bog je ljubav, jer omogućuje spasenje svakom čovjeku. Bog je pravedan, jer je grijeh osuđen. Bog je svet, jer svi opravdani i čisti mogu doći k njemu kroz njegova Sina, Isusa.⁵⁵

- Bog Sudac – Bog sam sebe predstavlja kao suca, jer proglašava krivca i odlučuje o kazni.

„ . . . ali krivca nekažnjena ne ostavlja, nego kažnjava opačine otaca.“⁵⁶

Jahve ima vlast nad svijetom, a posebno nad ljudima. Njegova Riječ određuje pravo i postavlja propise pravednosti. Božjem sudu podliježu svi ljudi i svi narodi. Bog je sudio Egiptu, odnosno kaznio je tlačitelja Izraelaca kojima je htio pokloniti slobodu. Kažnjavanje Izraelaca u pustinji jest znak Božje srdžbe, a dio je osude protiv nevjernog naroda. Bog sudi gradovima Sodomi i Gomori (njihovim stanovnicima) zbog njihovog grijeha, opačine i nemoralnosti tako što je uništio cijela naselja. Zatim je potopom osudio svijet, a spasio Nou i njegovu obitelj koji su našli milost u Božjim očima. Dakle, Božji sudovi izraelskom narodu i pojedincima su dio povijesti. Bog dovodi narod pred svoj sud, izriče im presudu i priprema se izvršiti je. Proroci poslije sužanjstva u Babilonu kod kojih se način izražavanja odvija prema otkrivenju opisuju Posljednji sud koji će obuhvatiti ljude cijeloga svijeta kroz proroštvo o spasenju. Bog će svijet suditi ognjem, te skupiti narode u dolini Jošafat. Knjiga proroka Daniela opisuje taj događaj kao sud kojim će se zaključiti i završiti vrijeme i otpočeti vječno kraljevstvo Isusa Krista.⁵⁷

2.3. Čudesna

Čudesna nazivamo bilo koji događaj učinjen snagom Božje volje. Čudo nije samo očitovanje božanske sile i snage, već ima posebno značenje u Božjem odnosu spram čovjeka. Bog je Gospodar prirode, stoga su prirodni zakoni opisi njegova održavanja prirode, a oni mogu postati čudesnim po vremenu u kojem su se zbili. Međutim, čuda se mogu događati i na druge načine osim božanskom silom (npr. iscjeljenje bolesnih). Često samo čudo može dati objašnjenje posljedica u određenoj situaciji. Biblija nam ukazuje na različite oblike čuda kako bi što jasnije i preciznije opisala snagu Božju (npr. kad su Izraelci ratovali protiv Amorejaca, Jošua se pomolio Jahvi i Bog je zaustavio sunce i mjesec, te dan nije prošao dok bitka nije završila⁵⁸).

⁵⁵ Temeljne istine Svetoga pisma, priredio: Antal Balog, Izvori, Osijek, 2009., str. 48.

⁵⁶ Biblija, Stari i Novi zavjet: Knjiga Izlaska 34: 7., str. 71.

⁵⁷ Rječnik biblijske teologije, str. 1290. – 1292.

⁵⁸ Biblija, Stari i Novi zavjet: Knjiga Jošua 10., str. 179.

Glavni cilj čudesa je potvrđivanje istinitosti objave i znanja o Bogu. Prema tome se razlikuju čuda koja su se dogodila božanskom silom i čuda koja se događaju ljudskom snagom. Biblija ne govori da ljudi ne mogu činiti izvanredna djela, ali ona se protivi njihovom poistovjećivanju sa čudesima o kojima ona govori.

Druga funkcija, odnosno cilj čudesa jest spasenje (npr. izlazak Izraelaca iz egipatske zemlje). Čuda s ciljem spasenja izražena su u Novom zavjetu (npr. Isus je liječio bolesne naviještajući im Kraljevstvo Božje⁵⁹). Isusove su riječi označavale početak spasenja koje dolazi po njemu, a čudesa su bila znaci obećanja o dolasku otkupljenja.⁶⁰

3. Anđeli

3.1. Identitet

Anđeli su duhovna bića. Oni čine grupu stvorenih bića koji su u funkciji Božjih poslanika i službenika. Postoje dvije vrste anđela: prvu skupinu čine oni koji služe Božjoj svrsi i dragovoljno vrše Božju volju (tzv. sveti anđeli), a u drugu skupinu pripadaju oni koji su se pobunili protiv Boga i koji služe Sotoni i vrše njegovu volju (tzv. nesveti anđeli).

Premda se riječ „*anđeo*“ koristi za različite svrhe (npr. za ljude), u biblijskom se tumačenju misli na duhovna, nadnaravna bića koja se prikazuju kao posebni Božji poslanici.

*„Hvalite ga, svi anđeli njegovi,
Hvalite ga, sve vojske njegove!
Hvalite ga, sunce i mjesече,
Hvalite ga, sve zvijezde svjetlosne!“⁶¹*

U ovom psalmu pisac Psalama, David, govori kako je Bog zajedno sa suncem, mjesecom, zvijezdama i svime što je stvorio na zemlji, načinio i anđele.

Anđeli su duhovna bića i to je njihova prva karakteristika. Kao takvi oni nemaju tijelo. Međutim, Biblija nam objavljuje kako su anđeli uzimali obličje čovjeka i ukazivali se ljudima. Anđeli uzimaju materijalno tijelo kao sredstvo komunikacije s ljudskim bićima. Druga je karakteristika anđela osobnost njihova bića. Oni posjeduju temeljne aspekte osobnosti: um, emocije i volju. Anđeli posjeduju znanje koje je veće od ljudskoga, ali je ipak ograničeno, što je treća karakteristika. Njihova se ograničenost vidi u snazi, mudrosti i po nemogućnosti da budu posvuda.

⁵⁹ Isto, Evanđelje po Mateju 4: 23 – 25., str. 799.

⁶⁰ T. C. Hammond: Uvod u teologiju, str.74. -77.

⁶¹ Biblija, Stari i Novi zavjet, Knjiga Psalama 148: 2 – 3., str. 539.

1. Snaga – Bog je anđelima dao snagu veću od ljudske. Oni su u službi božanske vojske i izvršitelja Božjih naredaba.
2. Mudrost – Anđeli žive u Božjoj prisutnosti i otkriveno im je puno više o božanskim i svetim stvarima, nego nama. Ali, i Isus je rekao naviještajući svoj ponovni dolazak:

*„Što se tiče onog dana i časa,
O tome nitko ništa ne zna; ni anđeli nebeski, ni Sin,
Već jedino Otac.“⁶²*

3. Nemogućnost da budu posvuda – Bog je sveprisutan; gdje god se nalaze njegova stvorenja, on je s njima i čuva ih.

Četvrta je karakteristika da oni nisu spolna bića. Iako mnogi imaju muška imena (npr. Gabriel), nisu spolno određeni. Peta karakteristika, anđeli nisu proslavljena bića. Ljudi su Božja stvorenja stvorena na njegovu sliku i priliku i Jahve više ljubi čovjeka, nego anđela. Čak je i rekao da će u budućnosti čovjek biti veći od anđela i da će im suditi i upravljati nad njima.⁶³

3.1.1. Sveti anđeli

Anđeli imaju funkciju službenika posebne Božje providnosti za njegov narod i njegovu crkvu. Bog anđele koristi kao vjesnike, ali ne u običnim zadacima, nego kada se na poseban način treba očitovati sila njegova zakona. Anđeli djeluju samo kad im Bog naredi, a ne po vlastitom mišljenju. Moć anđela ovisi o Bogu i od njega dolazi. Oni ne mogu promijeniti zakon ili stvoriti nešto bez Božje riječi i njegove intervencije. Funkcija anđela je svojom pojavom prethoditi ili pratiti važan nov preokret u ostvarenju Božjega plana (npr. pojava anđela pred i po rođenju Isusa Krista).⁶⁴

3.1.2. Nesveti anđeli

Svi su anđeli stvoreni savršenima. No, anđeli, poput ljudi, imaju svoju volju. Oni imaju mogućnost griješiti ili ne griješiti, odnosno biti poslušni Bogu ili ne biti mu poslušni. Jedan od najvećih anđela, Lucifer se pobunio protiv Boga, jer je htio biti velik kao Stvoritelj. Unosio je pobunjenički duh među anđele, te je Bog zbacio s neba Lucifera i sve njegove pristaše.

⁶² Isto, Evanđelje po Mateju 24: 36., str. 818.

⁶³ Floyd C. Woodworth Jr., David D. Duncan: Temeljne istine, Izvori – kršćanski nakladni zavod, Osijek, 1998., str. 116. – 122.

⁶⁴ Isto, str. 130.

Ti su anđeli postali nesvetim anđelima, demonima, jer ne vrše božansku službu, odmetnuli su se od Boga. Njihov vođa je postao Lucifer, koji se naziva različitim imenima:

- *Sotona* – protivnik. On je protivnik Božji i protivnik ljudski. Sotona nema posebnih moći i zbog toga ne može nadjačati Boga, pa se Bogu osvećuje uništavajući njegova stvorenja, ljude.
- *Davao* - lažac. On optužuje ljude pred Bogom i podsjeća ga na njihove grijeh, koje je Bog oprostio i izbrisao ih pred sobom, po svojem sinu, Isusu Kristu.
- *Kušač* – kuša ljude na grijeh. Nameće nam grijeh koristeći najlogičnije isprike uz predočivanje velikih prednosti koje se pomoću njega mogu postići.
- *Lopov*
- *Mučitelj*
- *Prevarant* – pretvara se u druge, ne bi li koga zaveo. Često nam se objavljuje u obliku anđela svjetla s ciljem da nas odvoji od Boga.
- *Onaj koji donosi bolest*
- *Ubojica* – on želi uništiti čovjeka. Nakon što ga približi sebi, u potpunosti odvoji od Boga, Sotona želi ubiti čovjeka kako nikad ne bi čuo da postoji izvor spasenja, Isus.⁶⁵

Vođa nesvetih anđela određuje njihove funkcije, a to su odvojiti Božji narod⁶⁶ od Boga, suprotstaviti se svetim anđelima, ljudima nanositi mentalne i tjelesne bolesti, širiti lažna učenja, opsjedati ljude, pa i životinje.

Ponekad, Bog može iskoristiti i nesvetog anđela da sprovede svoju volju. Bog ljubi svakog čovjeka, a one ljude koji su mu povjerovali, on naziva svojom djecom. Kada njegovo dijete pogriješi, Bog Otac mu šalje upozorenje i mogućnost za ispravak, pa čak ako ga to i prisiljava da upotrijebi nesvete anđele. Dakle, Bog je svet i on nema ništa zajedničko sa nesvetim, ali iz ljubavi prema nama, prisiljen je upotrijebiti nesveto.⁶⁷

3.2. 9 redova

Anđeli se razlikuju prema funkcijama koje obavljaju, a svrstani su u redove, odnosno rangirani su.

⁶⁵ Isto, str. 133.

⁶⁶ Božji narod – Izraelci su Božji izabrani narod, ali Bog je, poslavši Isusa na zemlju, sebi izabrao narod koji se sastoji od onih koji mu vjeruju, odnosno vjeruju da je Isus došao da spasi čovječanstvo i njihovu krivnju preuzme na sebe.

⁶⁷ F.C. Woodworth, D. D. Duncan: Temeljne istine, str.134.

Prvi red: serafimi, kerubini, prijestoli.

1. *Serafimi* – najbliži su Bogu. Osim u prisutnosti Božjoj, nalaze se i u prisutnosti vatre, koja simbolizira očišćenje. Zbog toga zrače svjetlošću. Imaju šest krila.
2. *Kerubini* – nalaze se oko Božjega prijestolja. Imaju po četiri lica: čovječje, volovsko, lavlje i bjeloglavog supa.
3. *Prijestoli* – *Ophanim* (kotači). Povezani su s kerubinima. Izgledaju kao kotači čije su prečke ispunjene očima.

Drugi red: vladari, vrline, moći.

4. *Vladari* – upravljaju anđelima drugoga reda. Vjeruje se da izgledaju kao ljudi s dva pernata krila.
5. *Vrline* – funkcija im je nadzirati kretanje nebeskih tijela kako bi svemir bio u redu.
6. *Moći* – njihovo se ime vjerojatno koristi za vladare čovječanstva. Ovi anđeli nadgledaju raspodjelu moći u čovječanstvu. Teolozi vjeruju da je Sotona prije pada upravljao Moćima.

Treći red: knezovi, arhanđeli, anđeli.

7. *Knezovi* – anđeli koji nose krunu i žezlo. Imaju ulogu odgajatelja i čuvara na zemlji, te su vezani za svijet.
8. *Arhanđeli* – čuvari naroda i zemalja, bave se pitanjima naroda; politikom, trgovinom, prometom.
9. *Anđeli* – glasnici za čovječanstvo.⁶⁸

4. Duhovni svijet

4.1. Duša

Hebrejska se riječ *nefeš* prevodi kao duša. Međutim, ona prvotno znači grlo, vrat, grkljan, a značenje duša jest izvedenica. *Nefeš* nije poseban dio čovjeka; ona čini čovjeka. Stoga, čovjek jest *nefeš*, odnosno duša, život, krv. Ovu riječ Židovi nikad nisu upotrebljavali za Boga, jer *nefeš* u sebi sadrži ljudske elemente (npr. strast, težnju, požudu) što se ne može pripisati Bogu. *Nefeš* je nositelj osjećaja. Ona ima određenu moć, silu. Predstavlja čitava

⁶⁸ Frederik Koplston: Istorija filozofije: Srednjovjekovna filozofija, Beogradski izdavačko – grafički zavod, Beograd, 1989., str. 330.

čovjeka, sa svim njegovim životnim funkcijama.⁶⁹ U Starom su zavjetu ljudi shvaćali dušu kao smrtnu, odnosno kada čovjek umre i duša umire s njim. Ona silazi u Podzemlje, gdje čeka uskrsnuće kada će na Kristov zov ustati i opet oživjeti.

Židovi vjeruju da je duša sastavljena od pet stupnjeva: *nefeš*, *ru'ah*, *nešama*, *jehida* i *haja*. Bog je uzeo bezoblični komad zemlje i stvorio čovjeka kojega je i nazvao prema hebrejskoj riječi za zemlju (*adama*). U čovjekovu se tijelu nalazi božanski duhovni dio, *nefeš*. *Nefeš* je krv i ona putuje kroz sve dijelove ljudskog tijela dajući mu duhovnu snagu, vid i druga osjetila. Omogućuje sve njegove radnje. Čovjekova sposobnost za djelovanje je sposobnost koju je dobio od Boga. *Ru'ah* je viša duševna razina od *nefeša*, a nalazi se u srcu. Ona ispunjava Božje zapovijedi i slična je duhu. *Nešama* je visoka duševna razina, smještena u mozgu. Postiže je se proučavanjem Tore. Stanje u kojem čovjek ima samo *nefeš* i *ru'ah* je san. Svaki čovjek ima *nešamu*, no njezin je razvitak drugačiji kod svakoga. U snu čovjeka napušta *nešama*, a ujutro mu je Bog vraća. Čovjek je živ i u snu, ali nije svjestan svojih osjećaja. No, ako Židov ima samo *nefeš* i *nešamu*, bez *ru'aha* koji ih povezuje i daje dah života, čovjek je u stanju kliničke smrti. Pri umiranju, svi se dijelovi duše odvajaju: *nefeš* odlazi u grob, *nešama* se vraća Bogu, a *ru'ah* ide zajedno s *nešamom*, ako je postigao ispunjenje za vlasnikova života. *Jehida* i *haja* su razine duše do kojih se dolazi samo napornim i dugotrajnim radom na ostalim dijelovima. Svaka tjelesna stvar ima duhovni korijen. Ta je tvrdnja uspoređena s piramidom čije široko podnožje predstavlja tjelesnost, a njezin vrh najprofinjeniju duhovnost. Dio čovjekove uloge u ovome svijetu jest materijalno se podići na višu duhovnu razinu. Božji lik koji je usađen u svakoga u obliku duše koja se nalazi u tijelu, ne sličti tijelu. Tijelo je ograničeno vremenom i prostorom, ono je smrtno, ali duša se uzdiže iznad materijalnih ograničenja. Stoga se tjelesna ograničenost ne smije prenositi na dušu.⁷⁰

4.2. Odnos duha, duše i tijela

Temeljno je značenje hebrejske riječi *ru'ah* vjetar, dah, životni dah, disanje, dahtanje, dok samo u prenesenom značenju ova riječ označava duh. Židovi riječju *ru'ah* označavaju dinamičan odnos između Boga i ljudi, posebni dar koji Bog daje čovjeku. Duh je božanska moć koja može upotrijebiti čovjeka i činiti čudesna djela. *Ru'ah* nije tjelesno uvjetovan. To je

⁶⁹ A. Rebić: Središnje teme Staroga zavjeta, str. 92. – 93.

⁷⁰ R. K. da – Don: Židovstvo, str. 463. – 464.

sila, snaga koja djeluje na *nefeš*. On je počelo ljudskog duhovnog djelovanja.⁷¹ Duh uvijek teži označiti ono što je u biću bitno i neuhvatljivo, od čega ono živi i što bez njegove volje isijava iz njega, ono po čemu je biće to što jest, a nad čim ono nema vlasti. Duh je snaga koja podiže i daje život tijelu. Čovjek nije gospodar svog životnog daha. Poput vjetra, on dolazi od Boga i k njemu se vraća.⁷²

Duša nije dio koji zajedno s tijelom čini ljudsko biće. Ona označava „duh života“. Očituje se tijelom koje također označava cijelog čovjeka. Svojom povezanošću s duhom, duša ukazuje na čovjekovo duhovno podrijetlo. No, to je podrijetlo ukorijenjeno u svijetu. Duša je znak života, ali mu nije izvor. Izvor života jest Bog po svome Duhu:

„*Jahve, Bog napravi čovjeka od praha zemaljskog i u nosnice mu udahne dah života.*

Tako postane čovjek živa duša. „⁷³

Duša se i duh razlikuju u srži ljudskog bića.

Hebrejska riječ *basar* označava meso, tijelo. *Basar* je povezana s *ru'ah* i *nefeš* i ona nije nešto bitno različito što čovjek ima. *Basar* izražava samo jednu stranu čovjeka, onu tjelesnu. Čovjek jest *basar*, dakle čovjek je istovremeno duša i tijelo, tjelesna duša. U Starom se zavjetu riječ *basar* koristila i za rodbinske veze, jer se čovjek kao *basar-tijelo* osjećao povezanim s drugim ljudima. Sa značenjem mesa, *basar* označava sučovjeka ili brata. Kao takav, čovjek je djelo ruku Božjih. Bog je ljudsko tijelo obukao kožom i mesom, spleo ga kostima i žilama, ispunio ga krvlju i srcem, opskrbio ga bubrežima, a povrh svega, dao mu dušu. *Basar* u smislu tijela znači vanjsku egzistenciju čovjekova života.

Po tijelu čovjek je združen s prirodom, a po duši i duhu s Bogom. Čovjek je biće podijeljeno između naravi i nadnaravi, ali promatran kao cjelina, čovjek je svojom vanjštinom i nutrinom cjelovito, nedjeljivo, ali dvostrano biće. Zato su već i pisci Starog zavjeta promatrali čovjeka kao spoj tijela i duše.⁷⁴

Duh je dio čovjeka koji komunicira s Bogom. Duša je tjelesna; to su naši osjećaji, strasti, žudnje. Tijelo je kuća duha i duše.

⁷¹ A. Rebić: Središnje teme Staroga zavjeta, str. 93. -94.

⁷² Skupina autora: Rječnik biblijske teologije, str. 213. – 214.

⁷³ Biblija, Stari i Novi zavjet: Knjiga Postanka 2: 7., str. 2.

⁷⁴ A. Rebić: Središnje teme Staroga zavjeta, str. 94. – 95.

5. Smrt

Prema židovskom, a i današnjem kršćanskom, shvaćanju smrt je prijelaz između dva oblika postojanja; zemaljskoga i zagrobnoga. Doživljaj smrti ljudi su pokušali osmisliti vjerom u zagrobni život i pogrebnim obredima. Na taj je način smrt postala prihvatljivom pojedincima i zajednici.⁷⁵ Na smrt Starozavjetni Židovi gledaju kao na prirodnu činjenicu i kao Božju kaznu, odnosno kaznu za grijeh. Umrijeti znači „otići k očevima“ – dakle, otići u Podzemlje (*Še'ol*).

Židovi smrt definiraju kroz četiri činjenice:

- Smrt je prestanak životnosti kojoj je duša središte – *psihološki vid*
- Smrt je prestanak čovjekova članstva u zajednici živih, odnosno njegov odlazak iz zajednice – *sociološki vid*
- Smrt je gubitak odnosa s Bogom kakvog je čovjek imao na temelju Jahvina Saveza s narodom – *teološki vid*
- Smrt je nesposobnost ulaska u sociološke i političke odnose – *historijski vid*

Postoje različita shvaćanja smrti utemeljena na ove četiri pretpostavke.

1. Biološko shvaćanje: smrt je svršetak povijesnog života.
2. Mitološko shvaćanje: smrt je strašna sila, snaga koju samo Bog može nadvladati, a kojoj se čovjek ne može oduprijeti.
3. Simboličko shvaćanje: smrt je gubitak bogatstvom i radošću ispunjena života, potpuni gubitak blagostanja i sreće. Za Starozavjetnog čovjeka sreća je biti u savezničkom odnosu s Bogom, a smrt je napuštanje takvog života.

5.1. Podzemlje - pakao i jezero ognjeno

5.1.1. Pakao

Židovski je narod smatrao da pokojnici (duše) odlaze u Podzemlje – *Še'ol*. Podzemlje su zamišljali kao rupu duboko ispod zemlje, mjesto šutnje. Stoga su o smrti govorili kao o odlasku dolje, silasku k očevima. U *Še'olu* je vladao vječni mrak, tama, propast, zaborav. O njemu pjesnici govore kao o zatvoru sa zaključanim vratima. Pokojnici su u njemu samo sjene (*refa'im*). Iz Podzemlja nema povratka; tko je jednom tamo ušao, više se

⁷⁵ A. Rebić: Opći religijski leksikon, str. 875.

ne može vratiti van. Podzemlje je bilo mjesto i za pravednike i za nepravednike. Međutim, Bog je Gospodar života i smrti, stoga je on jedini koji može spasiti pokojnika iz *Še'ola*.

Pakao je predstavljen kao *Še'ol*, mjesto pripravljeno za pravednike (one koji hode s Bogom i koji su mu vjerni, a koji se nadaju da će ih Bog spasiti i izbaviti iz Podzemlja) i nepravednike (one koji su odbacili vjeru u Boga). Bog, u funkciji Boga Gospodara i Spasitelja, odnosi pokojnika u vječno blaženstvo.⁷⁶

5.1.2. Jezero ognjeno

Jezero ognjeno (*hades*) predstavlja konačni kraj, drugu smrt. Naime, nakon prve smrti, odnosno smrti na zemlji, pokojnikova duša (dio čovjeka koji odlazi k Bogu)⁷⁷ čeka uskrsnuće i sud na kojem će mu Bog pravedno presuditi i reći mu zaslužuje li vječni život (život s njim u raju) ili vječnu propast (smrt u jezeru ognjenom). *Hades* je predstavljen kao jezero koje gori ognjem i sumporom. U njemu će nepravednici biti svezani i u gorućoj vodi biti mučeni dan i noć. Isus u Novom zavjetu kaže da će u jezeru ognjenom biti neprestana vika i plač. Oni koji se nađu tamo neće moći izići i neće se naći nikoga da im pomogne.

Kako bi opisao stanje kakvo će biti u jezeru ognjenom, Isus u Novom zavjetu daje usporedbu o škrtom bogatašu koji nije htio pomoći siromahu Lazaru. Čak ni kada se Lazar razbolio i dobio čireve po koži, bogataš mu se nije smilovao. Uskoro su obojica umrla. Bogataš je nakon smrti otišao u *Hades*, a Lazar u raj. Isus opisuje muke u *Hadesu*: bogataš je podigao pogled i vidio otvoreno nebo nad sobom i Lazara u krilu Abrahamovu (raju). Zamolio je Lazara da prst namoči u vodu i dođe i namoči mu usta, jer su neizdržive muke. Abraham je preuzeo riječ i odgovorio bogatašu da je on primio svoje dobro na zemlji⁷⁸ i da mu nema pomoći.⁷⁹

Zajedno s nepravednicima u jezero ognjeno će biti bačen i Sotona, njihov zavodnik – poveo ih je širokim putem, putem koji je odvojen od Boga i koji vodi u propast.⁸⁰

5.2. Raj: nebo, nebesa i nebesa nad nebesima

Raj je, u židovskom poimanju, očitovanje svetoga i božanskoga. Niz istraživanja je obuhvatilo temu raja i rezultiralo današnjim različitim mišljenjima o njemu. No, kršćani

⁷⁶ A. Rebić: Središnje teme Staroga zavjeta, str. 257. – 259.

⁷⁷ Tek se u kasnom Starozavjetno doba, pod utjecajem grčkog poimanja duše, razvilo shvaćanje o ponovnom sjedinjenju već mrtva tijela s njegovom dušom.

⁷⁸ Primiti svoje dobro na zemlji – uživati u bogatstvu

⁷⁹ Biblija, Stari i Novi zavjet: Evanđelje po Luki 16: 19 – 31., str. 862.

⁸⁰ Isto; Knjiga Otkrivenja 20: 10., str. 1025.

temelje svoju nauku o raju na židovskoj predaji, a ona raj definira kao vječno blaženstvo, život s Bogom u njegovom prebivalištu koje se naziva nebesa nad nebesima.

5.2.1. Nebo

Nebo (*šamajim*) je u svim religijama mjesto odakle Bog dolazi. Ljudi su već od antičkih vremena nebo prikazivali kao svijetlo, uzvišeno mjesto kojim vlada Bog (u monoteizmu vlada jedan Bog, u politeizmu vlada vrhovni Bog). Mojsije se popeo na goru koja se zvala Nebo s koje mu je Bog pokazao zemlju u koju je odveo svoj narod, Izrael. Nebo – nešto visoko iznad zemlje. Kod indoeuroljana razlikuje se gornje i donje nebo, a neoplatonisti i Dante su dijelili nebo na sedam krugova. Biblija govori da je Bog drugi dan stvaranja odvojio vode pod svodom (neбом) od voda nad svodom. U tim recima jasno je prikazana granica gornjeg i donjeg neba. Vode pod svodom označavaju mora, a vode iznad neba kišu. Nebo je, dakle, svod koji vidimo, naša atmosfera. Nebo je u kršćanskoj nauci prvo nebo.

U Starom zavjetu nebo je bilo prebivalište Božje, naseljeno dobrim duhovima, anđelima i mjesto gdje će boraviti pravednici nakon uskrsnuća, ali Židovi Novog zavjeta nebo definiraju kao simbol Božje nazočnosti. Dakle, već nam oni ukazuju na treće nebo, nebesa nad nebesima.⁸¹

5.2.2. Nebesa

Prema iskazu Novozavjetnih Židova, nebesa tvore drugo nebo. Drugo je nebo ili svemir Bog prvo stvorio – stvorio je galaksije, zvijezde i planete. Prvi je dan stvorio „nebo i zemlju“ što označava stvoreni svijet, a četvrti je dan stvorio svijetlila da luče dan od noći. Tu se misli na sunce, mjesec i zvijezde koje mi vidimo. Njih nije stvorio ponovno četvrti dan, jer su one već postojale u svemiru. Bog ih je postavio vidljivima nama, stanovnicima Zemlje. Sunce da obasjava Zemlju danju, a mjesec noću.

Kad padne noć, ono što mi vidimo je samo mali dio drugog neba, odnosno nebesa.

5.2.3. Nebesa nad nebesima

Nebesa nad nebesima je treće nebo. To je Božje prebivalište, Božji dom. Međutim, Bog je tako velik da ga ni nebesa nad nebesima ne mogu obuhvatiti. On objavljuje:

„Nebesa⁸² su moje prijestolje, a zemlja podnožje nogama mojim.“⁸³

⁸¹ A. Rebić: Opći religijski leksikon, str.624.

⁸² Nebesa – skraćeno od nebesa nad nebesima

Ovaj redak prikazuje i spaja Božju udaljenost na nebesima i istovremenu prisutnost na zemlji. Božje nebesko prebivalište prvotno ukazuje na Božju transcendentnost, odnosno daljinu, a kao drugo ukazuje na sveprisutnost neba oko čovjeka – blizinu i prisutnost Božju.⁸⁴

Dakle, nebesa nad nebesima nisu nam vidljiva, ali iz vizije apostola Ivana nalazimo njihov opis.

To je opis Božjeg svetog grada, Jeruzalema:

„I prenese me – u duhu – na neku veliku i visoku goru, te mi pokaza Sveti grad, Jeruzalem,

Gdje silazi od Boga s neba sa slavom Božjom u sebi.

Njegov sjaj bijaše sličan dragom kamenu, prozirnom kamenu jaspisu.

Imao je velike, visoke zidine s dvanaest vrata, a na vratima dvanaest anđela i napisana imena:

Imena „dvanaest Izraelovih sinova“.

Od istoka troja vrata, od sjevera troja vrata, od juga troja vrata, od zapada troja vrata.

Gradske su zidine imale dvanaest imena: dvanaest Jahvinih apostola.

Grad leži na četiri ugla: njegova je dužina jednaka širini.

Zidine su sagrađene od jaspisa, a čitav grad od čistoga zlata, kao staklo.

Grad ima dvanaest temelja – svaki od jednog dragog kamena: prvi od jaspisa, drugi od safira, treći od kalcedona, četvrti od smaragda, peti od sardoniksa, šesti od sarda, sedmi od hrizolita, osmi od berila, deveti od topaza, deseti od hrizopraza, jedanaesti od hijacinta, dvanaesti od ametista.

Svaka vrata čini jedan biser.

Gradski je trg od čistoga zlata.

U gradu nema hrama, jer mu je sam Bog hram.

Nema ni sunca ni mjeseca, jer ga obasjava Božja slava, a Janje⁸⁵ je svjetiljka. „⁸⁶

6. Obredi

Obredi su, prema značenju latinske riječi *ritus*, ustaljene geste, čini i verbalni obrasci kojima čovjek izražava svoj odnos prema svetom. Židovi su, kao i svi narodi antičkoga doba, imali svoje obrede kroz koje su iskazivali štovanje Jahvi, a mnogi od njih se, unaprijeđeni, i danas vrše u kršćanstvu.

⁸³ Biblija, Stari i Novi zavjet: Knjiga proroka Izaije 66: 1., str. 631.

⁸⁴ Rječnik biblijske teologije, str. 678. – 679.

⁸⁵ Janje – Isus Krist koji je umro na križu i koji je „odveden kao janje na klanje“.

⁸⁶ Biblija, Stari i Novi zavjet: Knjiga Otkrivenja 21: 9 – 22: 1 – 5., str. 1025. – 1026.

6.1. Obrezanje

Obrezanje je obred koji je Abraham primio kao zapovijed od Boga. Bog je s njim i njegovim potomstvom sklopio Savez u kojem je Jahve izabrao izraelski narod, a obred obrezanja stavio kao znak Saveza. Obrezanje (*milah*) je obred kojim se operativnim zahvatom uklanja prepucij u muških pripadnika naroda.⁸⁷ Iako su ovaj obred preuzele mnoge religije, obrezanje je izvorni židovski obred. Pripadnici izraelskog naroda se i u današnje vrijeme obrezuju, dok kršćani ne vrše taj obred. Kršćani vjeruju u Isusa, koji je bio Židov i koji je bio obrezan, ali koji je Evanđelje – Božju Riječ i vijest o spasenju – donosio i poganima, odnosno ljudima koji nisu obrezani. Prema biblijskoj teologiji, obrezanje u tijelu, dakle obrezanje koje su vršili Židovi, nije važno pred Bogom, jer je to znak pripadnosti, nego je važnije obrezanje u srcu, odnosno kad čovjek, čuvši poruku spasenja, svjesno odluči pripadati Kristu i hoditi njegovim putem.⁸⁸

6.2. Molitva

Molitva je verbalni, obredni, duhovni čin kojim religiozni čovjek izražava svoj stav prema svetome i božanskome. Taj stav može biti prošnja, zaziv, zahvala, slavljenje, štovanje i zajedništvo ili jedinstvo s Bogom.⁸⁹ Molitva uspostavlja neposredni kontakt između Boga i čovjeka. Molitva je spontani izraz čovjekova osjećanja. Molitva je razgovor s Bogom. Starozavjetni su se Židovi bojali Boga i njegove prisutnosti, te su se najčešće molili Bogu preko posrednika, Mojsija. Kasnije se, izgradnjom Hrama, taj obred promijenio. Pobožni su se Izraelci molili Bogu u Hramu i vjerovali da stoje pred Božjim licem, te da će sigurno biti uslišani, odnosno da Bog čuje njihove riječi. Kasnije su Židovi molili i iz svoga doma okrenuti prema jeruzalemskom Hramu, često klečeći pognute glave ili cijelim tijelom prostrti po zemlji.

Po dolasku Isusa Krista, Židovi su se molili stojeći, često podignutih ruku i žmireći kako bi svoje misli uskladili s Božjim. Stari su Židovi molili samo u određenim dijelovima dana (kada su prinostili žrtve), a kasnije mole u dijelovima dana i noći. Ranije su molili otkrivene glave, a danas pokrivaju glavu dok mole i prisustvuju bogoslužju u sinagogi. Kad mole posipaju glavu pepelom i pokrivaju je pokajničkim plaštem (*talit*).⁹⁰

⁸⁷ A. Rebić: Opći religijski leksikon, str. 652.

⁸⁸ Rječnik biblijske teologije, str. 736. – 738.

⁸⁹ A. Rebić: Opći religijski leksikon, str. 597.

⁹⁰ A. Rebić: Središnje teme Staroga zavjeta, str. 156.

Isus Krist u svojem naučavanju također podupire molitvu kao sredstvo komunikacije s Bogom, a koje ima moć održati njegov narod do njegovog drugog dolaska.

6.3. Čišćenja

Židovi su bili Božji narod i morali su odražavati njegovu svetost. Svaki grijeh naroda morao je biti očišćen, a to se moglo postići jedino smrću i prolijevanjem krvi, odnosno žrtvom.⁹¹

U Starom zavjetu, Bog je dao Izraelcima upute i pravila po kojima su prinose žrtve i kroz nju se očistili. Očišćenje je bio obred po kojem je čovjek smio pristupiti u Božju prisutnost.

Kršćani danas ne prinose žrtve, jer je žrtva Isusa Krista i njegova krv dovoljno očišćenje koje je čovjeku potrebno da bi pristupio k Bogu. Židovi današnjice ne prinose žrtve, jer nemaju hram. Međutim, još uvijek vjeruju da je to jedini način da budu u prisutnosti Božjoj.

6.4. Zavjeti

Zavjet je svečano obećanje božanstvu kojim se netko obavezuje nešto učiniti ili se nečeg odreći kako bi se ishodila neka milost.⁹² To je bio poseban vid molitve u kojoj vjernik ne samo da traži neku milost nego i potkrepljuje svoju molitvu obećanjem da će dati nešto zauzvrat Bogu. Razlozi za zavjete su bili različiti:

- sretan povratak iz tuđine ili rata:

„I Jiftah se zavjetova Jahvi: Ako mi predaš u ruke Amonce,

Tko prvi iziđe na vrata moje kuće u susret meni kada se budem vraćao kao pobjednik iz boja s Amoncima, bit će Jahvin i njega ću prinijeti kao paljenicu.“⁹³

Jiftah je bio ratnik iz Gileada koji je poveo Izraelce u rat protiv Amonaca.

- spas iz životne pogibli:

„Tada velik strah Jahvin obuže ljude, te prinesoše žrtvu Jahvi i učiniše zavjete.“⁹⁴

U ovom retku su ljudi izbacili Jonu, Božjega slugu koji nije poslušao naredbu Jahve da ide u Ninivu i upozori njezine stanovnike na propast koja dolazi, te se ukrao na brod misleći da će tako pobjeći. Međutim, Bog je uzburkao more i podigao jak vjetar, te je Jona bio prisiljen priznati da je to zbog njega i ljudi na brodu su ga izbacili u more. No, Bog mu je iskazao milost i poštedio mu život poslavši kita da ga proguta i spasi od opasnih stvorenja u moru.

⁹¹ Isto, str. 156.

⁹² A. Rebić: Opći religijski leksikon, str. 1043.

⁹³ Biblija, Stari i Novi zavjet: Knjiga sudaca 11: 30 – 31., str. 204.

⁹⁴ Isto; Knjiga o Joni 1: 16., str. 765.

Za polaganje zavjeta postojali su uvjeti. Čovjek koji je davao zavjet morao ga je izreći glasno. Zavjetovati se mogao samo punoljetan i samostalan čovjek.⁹⁵ Temeljene na zavjetima Božjeg Izabranog naroda, kršćani imaju zavjete koje daju Bogu. U kršćanstvu zavjet je promišljeno i slobodno Bogu dano obećanje o mogućem i većem dobru. Zavjeti mogu biti:

- javni ili privatni
- jednostavni ili svečani
- privremeni i vječni

6.4.1. Krštenje

Zavjet koji se provodi u današnjem kršćanstvu u svrhu spasenja i prelaska u život nade, odnosno odluke čovjeka da slijedi Isusa. Zavjet krštenja je javni i vrši se na temelju osobne vjere u Isusa Krista i njegove žrtve na križu. Protestantski kršćani ne krštavaju djecu, a kao razlog navode da novorođeno dijete nije svjesno moći grijeha i svijeta u kojem živi, nego se krštavaju odrasle osobe. Čin krštenja se provodi tako da osoba uđe u vodeni bazen i onaj koji krsti ga pita pred cijelom crkvom je li spreman slijediti Isusa i je li svjesno to odlučio. Ako krštenik da potvrdan odgovor, onaj koji krsti ga uranja u vodu. Sam čin krštenja simbolizira ostavljanje starog čovjeka⁹⁶ i početak novog života s Kristom. Krštenik dopušta da ga očisti Isusova krv, odnosno prihvaća spasenje koje mu Krist daje i to svima pokazuje krštenjem u vodi.⁹⁷

6.4.2. Vjenčanje

Židovsko se vjenčanje dijeli u dva dijela: zaruke (*erusin*) ili posvećenje (*kidušin*) i ženidba (*nisuin*). Židovstvo smatra brak svetim, vezom u kojoj se jedan partner posvećuje drugom, s ciljem uspostavljanja židovskog doma. Jedini uvjet za brak je bio da su i partner i partnerica židovskog podrijetla. Brak je duboka veza koja uključuje prava i obveze oba partnera. U vezu se ulazi promišljeno, uz međusobno poštovanje i obostrano poznavanje cilja: izgradnje još jedne stanice židovskog naroda koja će osigurati nastavljanje i Božji poziv narodu. Obred posvećenja je muškarčevo stjecanje žene, a zahtijeva prisustvovanje dvaju svjedoka (*košer*). Posvećenje se obavlja na tri načina:

1. Novcem ili bilo kakvom drugom vrijednosti.

⁹⁵ A. Rebić: Središnje teme Staroga zavjeta, str. 156. - 157.

⁹⁶ Stari čovjek – čovjek koji je u svijetu i prilagođava se njemu.

⁹⁷ Rječnik biblijske teologije, str. 455. – 461.

2. Ispravom na koju se potpisuju svjedoci.
3. Spolnim odnosom partnera radi ostvarenja braka. Rabini su zabranili ovaj način posvećenja.

Nakon oko godine dana priređivao se obred *nisuin* koji obuhvaća sedam blagoslova i izdavanje bračne isprave (*ketuba*), nakon čega žena odlazi u dom svoga muža.⁹⁸

6.5. Post

Post (*som*) je obred povremenog suzdržavanja od hrane, pića ili drugih tjelesnih užitaka iz religijskih razloga.⁹⁹ Postovima su, kao i zavjetima, ljudi htjeli ublažiti božanstvo, izazvati njegovo milosrđe, izmoliti milost i spriječiti nadolazeću katastrofu:

„Dok je dijete bilo živo, postio sam i molio, jer sam mislio:

Tko zna? Jahve će se možda smilovati na me i dijete će ostati živo.“¹⁰⁰

David je sa svojom ženom Bat – Šebom imao sina koji se razbolio. Bat – Šeba je bila žena Urije, Davidovog vojskovođe, kojeg je David dao pogubiti kako bi mogao oženiti Bat – Šebu.

Post je bio privatn ili javan. Mogao ga je vršiti pojedinac, a mogla ga je pojedinu zadati i zajednica. U Starom je zavjetu poznat veliki post na Dan pomirenja (*Jom kipur*).

6.6. Euharistija

Riječ euharistija znači iskazati zahvalnost, zahvaljivanje. Obredom euharistije Židovi su Bogu iskazivali zahvalnost. Euharistija je jedan od sedam crkvenih sakramenata.

Sedam crkvenih sakramenata:

1. Krštenje
2. Potvrda – nakon krštenja osoba prima darove Duha Svetoga¹⁰¹
3. Euharistija
4. Pokora – ponovna uspostava čovjekova grijehom narušena odnosa s Bogom
5. Bolesničko pomazanje
6. Sveti red – svećeništvo
7. Ženidba

U Starom zavjetu, Izraelci su kroz blagdan Pashu (*Pesah*) zahvaljivali Bogu. Pashu su Izraelci obilježavali u obitelji, noću. Na *Pesah* su Židovi prinisili Jahvi mlado janje ili kozle,

⁹⁸ R. K. da – Don: Židovstvo, str. 437. – 439.

⁹⁹ A. Rebić: Opći religijski leksikon, str. 737.

¹⁰⁰ Biblija, Stari i Novi zavjet: 2. knjiga o Samuelu 12: 22., str. 254.

¹⁰¹ Darovi Duha Svetoga - Duh Sveti ih daruje pojedinu. Mudrost, razum, savjet, jakost, znanje, pobožnost, strah Gospodnji.

a pri žrtvovanju mu se nije smjela polomiti ni jedna kost. Krvlju žrtvovane životinje bi premazali nadvratnike i dovratnike svake kuće. Meso žrtvovane životinje bi pojeli blagujući obučeni i spremni za put. Pashom su Hebreji obilježavali i sjećali se noći u kojoj je Jahvin anđeo sišao u Egipat i pobio svu egipatsku prvorodenu djecu. Tada ih je faraon pustio iz egipatske zemlje da iskažu štovanje i prinesu žrtvu zahvalnicu Bogu.

Nakon što su se uselili u Kanaan, Židovi su pashalnu večeru blagovali sedam dana i spojili je s blagdanom Beskvasnih kruhova.¹⁰²

U Novom se zavjetu Pasha poistovjećuje s Isusovom Posljednjom večerom koju je pripremio sa svojim učenicima. Na Posljednjoj večeri Isus je zahvalio Bogu Ocu za kruh i vino. Kruh je simbolizirao njegovo tijelo koje je predao na križu, ali koje je donijelo spas i otkupljenje. Vino je predstavljalo njegovu krv koju je prolio, ali koja je donijela iscjeljenje i radost. Kršćani danas štiju obred euharistije pod nazivom Sveta večera.¹⁰³

No, ortodoksni¹⁰⁴ Židovi u sadašnjosti drže Pashu, ne prinoseći pashalno janje kao žrtvu. Pashu štiju u krugu svoje obitelji, zbog odredaba islamske vlasti.¹⁰⁵

6.7. Pogreb

Pogreb je obred koji prati odlaganje ljudskih posmrtnih ostataka u grob. Izraelci su svoje mrtvace inhumirali, pokapali cjelovita tijela u tlo. Prije pogreba, mrtvo se tijelo izlaže neko vrijeme na odru u kući ili mrtvačnici. Nakon pogreba slijedi pogrebna gozba. Njome se izražava vjera u zagrobni život i zajedništvo s preminulim, te se postiže ublažavanje smrtne tjeskobe. Iako nema mnogo podataka o tome, Biblija ukazuje da Starozavjetni Židovi nisu vjerovali u zagrobni život i u čovjekov povratak. Tek se u 2. st. pr. Kr. javila jasnija nada i vjera u život nakon smrti i to iz tri razloga:

1. Bog je sklopio Savez s izraelskim narodom
2. U Izraelu ima ljudi koji na temelju osobnog odnosa s Bogom tumače i prenose narodu Božju objavu – proroci
3. Postoji vjera da Jahve ne može svojim izabranicima uskratiti život poslije smrti

Vjerom u zagrobni život, Izraelci su vjerovali u uskrsnuće, odnosno novi život za čovjeka.

¹⁰² www.wikipedia.org

¹⁰³ Rječnik biblijske teologije, str.239. – 247.

¹⁰⁴ Ortodoksni Židovi – Židovi današnjice, koji ne vjeruju u Isusa Krista kao Mesiju i Spasitelja, nego se drže Tore i još uvijek čekaju spasenje od Boga.

¹⁰⁵ A. Rebić: Opći religijski leksikon, str. 249. – 250.

Također su Izraelci vršili i pogrebne obrede. Na početku su pogrebi u Židova bili jednostavni, popraćeni izrazima žalovanja (razdiranje odjeće, striženje kose, naricanje) i pogrebne gozbe. U židovstvu danas pogrebni su obredi također jednostavni. U tijeku pogrebnog ukopa, rabin čita psalme ili molitve, drži pogrebni govor (*hesped*). Nazočni ubacuju u grob po tri grumena zemlje, a najbliži rođak (*minjan*) moli molitvu dok lijes s pokojnikovim tijelom ide u zemlju. Nakon pokopa počinje razdoblje žalosti (*avelut*) u obitelji.¹⁰⁶ Propisan je obred razdiranja odjeće, te sedmodnevne žalosti kad ukućani nose posebnu odjeću i ne izlaze iz kuće, pa čak ni u sinagogu, osim *šabatom*.¹⁰⁷

7. Žrtve

Žrtva je obredni čin kojim se božanstvu prinosi žrtveni dar ili prinos (predmet, poljodjelski proizvodi, životinje i ljudi). Žrtva je sastavni dio gotovo svih kultova, a prevladava u obrednom tipu religije. Žrtva se u Židova prinosila na posebno određenom mjestu za to, na žrtveniku ili oltaru. Gradili su se od kamena ili zemlje. Žrtvenike su gradili patrijarsi (Abraham, Izak i Jakov), ali nisu prinosili žrtve na njima, nego su prizivali ime Gospodnje. U početku su žrtvenici bili mjesta približavanja Bogu. Kasnije se žrtvenici grade od kamena ili drveta obloženog mjedi.¹⁰⁸

Žrtvovanje životinja ili plodova je bilo popraćeno žrtvenim obredima. Njih je predvodio svećenik, a sastojali su se od tri dijela: ulaznog obreda, žrtvovanja i završnog obreda. Ulazni se obred sastoji od pripremanja žrtve i svećenika, zatim slijedi žrtvovanje i na koncu završni obred, odnosno Božja naredba o tome što učiniti sa ostatkom žrtve.

Žrtvena gozba je zajedničko blagovanje žrtvenog prinosa ili njegovog dijela.¹⁰⁹

7.1. Žrtve po Levitskom zakoniku

Leviti su Starozavjetna svećenička skupina iz Levijeva plemena. Levitima je povjerena svećenička služba u Hramu i podučavanje zakona. Kad je Bog na Sinaju dodjeljivao službe, Levijevom plemenu je dao svećeništvo. Tako je nastala i knjiga Levitskog zakonika. U njoj je sadržan niz propisa o žrtvama i posebne upute svećenicima. Izraelci su prinosili krvne (bik, ovca, koza, golub, grlica) i beskrvne (brašno, ulje, tamjan) žrtve. Ti su prinosi bili potanko

¹⁰⁶ Isto, str. 722. – 723.

¹⁰⁷ Šabat – sedmi dan u tjednu, subota, posvećen Bogu.

¹⁰⁸ Branko Đaković: Biblijski rječnik, nakladnik: Bratski vjesnik Kristove Crkve Braće, Zagreb, 1973., str.514.

¹⁰⁹ A. Rebić: Opći religijski leksikon, str. 1060.

propisani po obliku (paljenice, klanice, ljevanice, kađenice) i svrsi (pričesnice, zahvalnice, zavjetnice, okajnice, prinosnice, naknadnice). Bilo je zabranjeno prinošenje ljudskih žrtava, osim kad je Bog naredio Abrahamu da mu prinese sina Izaka. Međutim, kad je podigao žrtvenik i položio sina na njega, Bog ga je zaustavio i pokazao mu ovna koji se zapleo u trnje.¹¹⁰

Židovi su žrtvama izražavali svoje unutarnje zajedništvo s Bogom.¹¹¹

1. **Žrtva paljenica** (*'olah*)

Krvna je žrtva. To su bile žrtve koje su se cijele spalile Bogu na čast. Za takve žrtve tražile su se plemenite životinje, češće samo mužjaci (bikovi, ovnovi, jaganjci, jarci). Tim su činom naznačivali koliko je dar cjelovit.¹¹²

2. **Žrtva klanica** (*zebah*)

Klanica je krvna žrtva u kojoj se klala obredna životinja. Dio se žrtve spaljivao (loj, utroba), a dio blagovao. Žrtva klanica je bio oblik žrtve pričesnice.¹¹³

3. **Žrtva ljevanica** (*minhah*)

To je bila beskrvna žrtva. Sastojala se u izlivanju vina ili ulja na žrtvenik ili žrtveni prinos.¹¹⁴

4. **Žrtva kađenica** (*qetoret*)

Kađenica je beskrvna žrtva. Oblik je žrtve pomirnice ili okajnice. Sastoji se u paljenju mirisnih tvari – najčešće tamjana.¹¹⁵

5. **Žrtva pričesnica** (*šlamim*)

Krvna je žrtva, a naziva se mirotvornom žrtvom, jer stvara dobre odnose između božanstva i ljudi. Loj i krv žrtvovane životinje se spaljuju, a meso blaguju prinosnici žrtve. Postoje dva oblika ove žrtve:

¹¹⁰ Isto, str. 1059. – 1060.

¹¹¹ Biblija, Stari i Novi zavjet: Knjiga Levitskog zakonika 6: 1 – 7: 1 - 17, str. 82. – 83.

¹¹² A. Rebić: Središnje teme Staroga zavjeta, str. 154.

¹¹³ A. Rebić: Opći religijski leksikon, str. 451.

¹¹⁴ Isto, str. 531.

¹¹⁵ Isto, str. 412.

- Žrtva zahvalnica (*todah*) – žrtva kojom se zahvaljuje Bogu za njegovo spasiteljsko djelovanje (euharistija). Sa žrtvovanom su se životinjom prinosile beskrvasne pogače s uljem – dakle, ova žrtva se sastojala i od krvnog i beskrvnog dijela.
- Žrtva zavjetnica (*neder*) – žrtva vezana uz neki zavjet, dragovoljna žrtva.^{116đ}

6. Žrtva okajnica (*hatta't*)

Okajnica je krvna žrtva. Čovjek je počinivši grijeh raskinuo prijateljski odnos između sebe i Boga. Stoga je, kako bi vratio zajedništvo s Jahvom, prinosio žrtve. Izraelci su mislili da se grijeh prenosi na žrtvovanu životinju i da je u njoj uništen. Postojale su javne žrtve koje su prinosili svećenici na blagdan Pashe, te na Pedesetnicu i Dan pomirenja i privatne koje su prinosili također svećenici u svrhu očišćenja roditelja ili nakon ozdravljenja gubavca.¹¹⁷

7. Žrtva prinosnica (*minhah*)

Beskrvna je starozavjetna žrtva. Žrtve, odnosno darovi su brašno, ulje i tamjan. Ova je žrtva simbol vječnog zavjeta između Boga i čovjeka. Spaljivala se na žrtveniku bez primjese kvasca.¹¹⁸

8. Žrtva naknadnica (*ašam*)

Krvna je žrtva, slična okajnici. Žrtva je koja se prinosila kao naknada za propust ili prekršaj vjerskog zakona.¹¹⁹

7.2. Žrtve danas

Danas kršćani ne prinosе žrtve kako bi bili u zajedništvu s Bogom, jer vjeruju da je Isus prinio samoga sebe kao žrtvu. Isus je došao na ovaj svijet sa svrhom da spasi čovječanstvo. Uzeo je sve ljudske grijehe (laži, psovke, krađe, ubojstva) na sebe i zbog toga su ga osudili i razapeli na križ. Svojom je žrtvom Krist obuhvatio sve žrtve (paljenice, klanice, ljevanice, kađenice, pričesnice, zavjetnice, okajnice, prinosnice, naknadnice) koje su Izraelci morali prinositi da bi se približili Bogu. Po Isusu svi kršćani imaju slobodan pristup Bogu.¹²⁰

¹¹⁶ A. Rebić: Središnje teme Staroga zavjeta, str. 155.

¹¹⁷ A. Rebić: Opći religijski leksikon, str. 656.

¹¹⁸ Isto, str. 756.

¹¹⁹ Isto, str. 617.

¹²⁰ Skupina autora: Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., str. 394.

U znak sjećanja i zahvalnosti zbog Isusove žrtve u crkvama se blaguje euharistija, Sveta večera.

U grčkom jeziku žrtva paljenica se naziva *holokaustos*. To je, dakle, žrtva prinesena božanstvu i do pepela spaljena na žrtveniku. Holokaustom je, prema tome, nazvano najveće uništenje Židova u vremenu od 1941. do 1945.¹²¹ Godine 1933. na političku vlast u Njemačkoj je došao Adolf Hitler koji je svoju mržnju zbog poraza Njemačke u Prvom svjetskom ratu usmjerio prema Židovima. Napadom na Sovjetski Savez, 22. 6. 1941., Hitler je izdao naredbu za provođenje „Konačnog rješenja židovskog pitanja“. Nacisti su hvatali Židove i zatočene u vlakovima ih slali u logore gdje su bili mučeni i gušeni u plinskim komorama, a naposljetku, spaljivani u logorskim krematorijima.¹²²

Razlog zbog kojeg Židovi danas ne prinose žrtve jest taj što nemaju hrama i žrtvenika. Vjeruju da žrtva ne smije biti bilo gdje prinesena, jer je Bog svet i ništa nečisto ne može pred njega.¹²³ Žrtvenik se ni u povijesti, a ni danas u Židova ne smije izgraditi ljudskim naporom, dakle ne smije biti stepeništa niti različitih ukrasa, jer se pred Bogom ne može održati ništa iz pale prirode, odnosno ništa što je ispunjeno prljavštinom, grijehom.¹²⁴

8. Židovski kalendar

Kalendar se na hebrejskom naziva *luah ha – šana*. Židovski kalendar potječe iz sredine 4. stoljeća kada se kalendar počeo matematički izračunavati. Prije toga određivanje dana, mjeseca, godine se odvijalo uz astronomska promatranja i temeljio se na lunarnim mjesecima koji su se ustanovljivali s prvim zapažanjima mladoga mjeseca. Današnji židovski kalendar je lunarno – solarni.¹²⁵

8.1. Židovska godina

Godina je u Židovstvu određena Suncem – godišnjim krugom Zemlje oko Sunca koji traje oko 365 dana i šest sati.¹²⁶ Lunarna godina ima 354 dana, pa se razlika prema solarnoj godini postiže sa sedam prijestupnih godina u ciklusu od 19 godina kada se dodaje jedan

¹²¹ J. Koš: Alef Bet Židovstva, str. 38.

¹²² Nikola Škorić: Židovstvo, Biblioteka Ključ nebeski, Zagreb, 2010., str.44.

¹²³ B. Đaković: Biblijski rječnik, str. 514.

¹²⁴ Bog je prirodu stvorio savršenom, a čovjeka bez grijeha, čistog, ali prvi ljudi, Adam i Eva, su prihvativši plod drveta Spoznaje dobra i zla unijeli u svijet grijeh, nečistoću.

¹²⁵ J. Koš: Alef Bet židovstva, str. 144.

¹²⁶ R. K. da – Don: Židovstvo, str. 46.

mjesec.¹²⁷ Godina se sastoji od dvanaest mjeseci s 29 ili 30 dana. U židovskoj se eri godine broje od postanka svijeta do 3761. god. pr. Kr.

8.2. Blagdani

- *Roš hašana* – početak godine, prvi dan nastupajuće godine prema brojanju od stvaranja svijeta. Postoje još nazivi Dan trubljenja (trubi se u *šofar* – židovski rog), Sudnji dan (pred Gospodarom svijeta (Bogom) se sudi svima za njihova djela protekle godine), Dan skrivenoga Mjeseca (na taj je dan Mjesec prikriven, a potpuno vidljiv, odnosno pun postaje tek sredinom mjeseca) i Dan sjećanja (kad se začuje *šofar*, u Židova se budi sjećanje na djela koja su učinili prošle godine).

Roš hašana traje dva dana i u Izraelu i u dijaspori. *Roš hašana* je tradicijski prihvaćen kao dan Božjeg stvaranja svijeta, no prema drugim tumačenjima, to je dan kada je Bog stvorio Adama.

Roš hašana slavi se kao novogodišnji blagdan od povratka iz babilonskog sužanjstva. Stoga se od blagdana dobrih želja za narednu godinu pretvorio u dan pokajanja za grijeh i pripremu za jomkipurski iskupljujući post. Nova je godina za Židove vrijeme kajanja i žalosti i tužno vrijeme oko jesenske ravnodnevnice kada dani postaju kraćima i najavljuju zimski mrak što je za Izraelce poput smrti.

Prvog dana vladaju molitva i mir, a zvuk *šofara* poziva na pokajanje (*tešuva*). Vjernici nose bijelu odjeću kao znak duhovne čistoće i pokajanja, a odjeća treba biti što ljepša u znak pouzdane nade u oprost.

U sinagogama mole molitve za oprost (*slihot*). Daju se i dodatni milodari (*cedaka*) potrebitima. U sinagogi se održava večernja služba uz prigodni oblik molitve *Amida* i blagdanski blagoslov. Nakon povratka domu, roditelji blagoslivljaju djecu, a majka pali svijeće. Zatim se govori blagoslov *Šehhejanu* za dočekan sretan trenutak. Obitelj blaguje vino i kruh koji blagoslivljaju. Svaki član pojede komad kruha zamočivši ga pritom u med. Kruh (*hala*) se oblikuje kružno, a simbolizira ljudski život povezan s kotačem sudbine. Nakon što pojedu kruh, članovi obitelji uzimaju komadić jabuke također umočen u med. Na stol se stavlja pladanj s voćem, povrćem i mesom od kojih svaka namirnica simbolizira određenu svrhu. Stoga, kruh, med i jabuka simboliziraju slatku godinu.

Idući dan započinje jutarnjom službom (*šahrit*) koju ispunjava meditacija i čitanje psalama. Nakon pročitane psalma, svećenik izgovara riječi: „Kralj sjedi na svome

¹²⁷ N. Škorić: Židovstvo, str. 114.

prijestolju, uzvišeni i najviši!“ Tim riječima podsjeća narod na Božji sud koji slijedi. Na jutarnjoj službi Židovi pjevaju pjesmu „Oče naš, Kralju naš“ („*Avinu Malkenu*“) kako bi se Bog smilovao pri suđenju narednih dana. Na kraju službe se puše u *šofar*.

Dodatni blagdanski dio službe, *Musaf*, se sastoji od tri dijela: *Malkiot* – slavi se Bog kao Kralj, *Zihronot* – slavi se Bog kao Gospodar i Sudac, *Šofronot* – slavi se Bog kao Izbavitelj, odnosno onaj koji pušta da glas *šofara* odjekuje.

Kad Mesija dođe, glas *šofara* će odjeknuti i okupiti sve Židove. U tom se njihovo vjerovanje razlikuje od kršćanskog, koji vjeruju da je Mesija Isus Krist. Na zvuk *šofara* vjernici spuštaju prekrivenu glavu, zbog strahopoštovanja pred Bogom, a i muškarac (*Baal tekia*) koji puše u rog ima prekrivalo (*talitu*) preko lica. Na kraju službe svećenik blagoslivlja vjernike.¹²⁸

- *Jom kipur* – naziv ovog blagdana dolazi od Božjeg oprosta grijeha. Blagdan se naziva i *Jom hakipurim*, a slavi se deset dana iza *Roš hašana*. *Jom kipur* je najsvetiji dan židovske godine. To je dan kada se Židovi prisjećaju Mojsijevog drugog silaska sa Sinaja kada je donio druge ploče Zakona, odnosno Deset zapovijedi (prve ploče je razbio kada je vidio Izraelce koji su štovali zlatno tele) i objavio narodu da im je Bog oprostio. Također se Abraham obrezao na *Jom kipur*.

Devetog *tišrea* (večer prije) Izraelci blaguju obrok prije posta (*Seuda mafseket*) kako bi ojačali i mogli što više moliti na blagdan. Pripremaju se lako probavljiva jela. Na *Jom kipur* se pale svijeće uz izgovaranje blagoslova *Šeheljenu*. Također se pali i posebna svijeća koja gori cijeli dan. Pri bogoslužju veliki svećenik je uranjao u obrednu kupelj (*mikvu*) pet puta. Židovi vjeruju da ih voda čisti od grijeha, pa su se prali od prljavštine kako bi bili dostojni biti u Božjoj prisutnosti.

Molili su pet molitava: večernju molitvu (*Arvit*) u kojoj se izriče blagoslov, a na kraju čita ispovijest grijeha (*viduj*), a nakon nje molitva za oprost, zatim jutarnju molitvu (*šahrit*) u kojoj se peru ruke i blagoslivlja, te se čita Tora, odnosno poglavlja o obveznim obredima svećenika na *Jom kipur*. Prije nego se Tora vrati u korice, spominju se imena preminulih i daju se milodari.

Danas Židovi mole zadušnicu (*mazkir*) za žrtve stradale u Holokaustu i za vojnike i građane države Izrael koji su izgubili život branivši je. Molitva kao služba velikog svećenika na *Jom kipur* (*musaf*) treća je molitva jomkipurskog dana. Svećenik ju glasno izriče, a sadržava opis hramske službe.

¹²⁸ J. Koš: Alef Bet židovstva, str. 154. – 158.

O velikom svećeniku je ovisio oprost za cijeli židovski narod, budući da je samo levit smio prinostiti žrtvu i ući u Hram. Svećenik je na rogove žrtvene životinje zavezao crveni trak za kojega su očekivali da do večeri pobijeli, a to bi značilo da su im grijesi oprošteni.¹²⁹

„Ako budu vaši grijesi i kao grimiz,

Kao snijeg će pobijeliti.“¹³⁰

Svoje su vjerovanje temeljili na obećanju koje je Bog dao kroz proroka Izaiju.

Na taj dan svećenik je prinostio petnaest žrtava i tri beskrvne žrtve. Pri tome bi izricao blagoslov i napamet recitirao odjeljak iz Tore o obvezama na *Jom kipur*.

Popodnevna molitva (*minaha*) četvrta je molitva. U toj se molitvi čita Tora, a Trećem uzvaniku¹³¹ (*maftir Jona*) čita se knjiga o Joni koja govori o pokajanju građana Ninive i Božjoj milosti, te izbavljenju grada od uništenja. Završna služba (*neila*) ujedno je peta i posljednja molitva. Na kraju svetoga dana zaključavaju se „vratnice Neba“ i pečati se presuda za svakog pojedinca. Ova molitva pobuđuje milost u trenutku zatvaranja nebeskih vrata. U molitvi se uzvikuje tri puta: „Počuj Izraele, vječni je Bog naš, vječni je jedan. Blagoslovljeno je slavno ime njegovog kraljevstva na vijeke vjekova!“ a sedam puta se ponavlja „Vječni je Bog!“ Na samom se kraju puše u *šofar* kao sjećanje na jubilejsku godinu (godina u kojoj se zemljišta vraćaju u posjed vlasniku). Tim se označava prestanak posta.

Na dan *Jom kipura*, odijeva se bijela odjeća kao simbol čistoće. Također se stavlja bijeli ogrtač (*talit*).¹³²

- *Pesah* – Pasha. Glavni je židovski blagdan. Na taj su dan Židovi izašli iz ropstva u Egiptu na slobodu. Blagdan u Izraelu traje sedam dana, a u dijaspori osam.

Prije blagdana, Židovi moraju temeljito očistiti svoje domove i posuđe od kvasnog kruha (*hamek*). Pri tom se sjećaju svog naglog odlaska iz Egipta kad kućanice nisu stigle pripremiti kruh s kvascem, odnosno nisu stigle pripremiti dizano tijesto, pa su Hebreji jeli beskvasni kruh (*maka*). Dan uoči *Pesaha*, Židovi moraju očistiti posuđe, uroniti u *mikvu*, ošišati se, uzdržati od jela.

Od posebne je važnosti Noć sedera (*Lel haseder*). U toj se noći pripovijeda o redosljedu događaja koji su se zbili od odlaska Židova u Egipat do njihovog izbavljenja od tamo. Četiri su elementa važna: jedenje *makota* – beskvasnog kruha, pripovijedanje o izlasku iz Egipta,

¹²⁹ Isto, str. 71. – 78.

¹³⁰ Biblija, Stari i Novi zavjet: Knjiga proroka Izaije 1: 18., str. 580.

¹³¹ Treći uzvanik – čovjek izabran i predodređen za taj dan.

¹³² R. K. da – Don: Židovstvo, str. 74.

jedenje gorkog bilja koje podsjeća na gorak život u Egiptu, pije četiri čaše vina koje označavaju četiri izraza za spasenje, četiri carstva koja su orobila Izrael, te četiri strane svijeta.¹³³

- *Purim* – Ždrijebovi. *Purimom* se obilježava povijesni biblijski događaj kada je prvi kraljev ministar i potomak Amaleka, Haman namjerio pobijati i opljačkati sve Židove u carstvu što su perzijska kraljica židovskog podrijetla Estera i njezin skrbnik, vođa šušanskih Židova, Mordokaj dočuli i obavijestili kralja Ahasvera. Haman je bacio ždrijeb (*pur*) kojim je odredio vrijeme ubijanja Židova. Kralj se razbjesnio na Hamana i odlučio ga pogubiti objesivši ga na vješala.¹³⁴

Židovske obveze za *Purim* su: čitanje svitka Esterine knjige, poseban purimski obrok, darovanje siromašnih, slanje hrane jedni drugima.¹³⁵

- *Sukot* – blagdan koliba ili sjenica. Blagdan počinje četvrtog dana nakon *Jom kipura*. Postoji nekoliko naziva za ovaj blagdan: Blagdan koliba (*Hag hagsukot*) – Židovi grade kolibe prisjećajući se koliba u kojima su živjeli Izraelci kad su izašli iz Egipta, blagdan berbe – pada u sezonu sakupljanja plodova s polja, blagdan veselja – Tora zapovijeda Židovima da se vesele jedući meso, pijući vino, učeći Toru i ispunjavajući Božju zapovijed za vrijeme blagdana.

Židovi pri svetkovanju ovog blagdana grade i žive u kolibama (*suka*). Dok pale svijeće, izgovaraju blagoslov *Šehhjanu*.

Blagdan se slavi sedam dana: prve noći moli se molitva *Kiduš* stojeći. Ona sadrži četiri blagoslova: za vino, svetost blagdana, sjedenje u kolibi i *Šehhjanu* – blagoslov za sve što čine prvi put u godini. Židove u kolibi posjećuju sedam „pastira“ židovskog naroda (*ušpizin*): Abraham, Izak, Jakov, Mojsije, Aron, Josip i David. Svaki dan blagdana posvećen je jednom od njih.

Također, Židovi u te dane pozivaju goste (najčešće siromašnije) da bi s njima imali zajednički objed. Na žrtvenik su za *Sukota* dolijevali vodu uz vino s kojim su polijevali žrtvu.¹³⁶

- *Šavuot* – blagdan tjedana – sedam je tjedana od *Pesaha* do *Šavuota*. Blagdan žetve je drugi naziv za *Šavuot*. Obuhvaća doba žetve pšenice. Treći je naziv blagdan prvina kad je narod u Hram donosio prve dozrele plodove zahvaljujući Bogu za plodnu zemlju. Talmud navodi četvrto ime blagdana *Aceret* što znači prekid. *Šavuot* prekida razdoblje brojanja

¹³³ N. Škorić: Židovstvo, str. 116. – 117..

¹³⁴ Biblija, Stari i Novi zavjet: Knjiga o Esteri 3: 8 – 9: 1 – 28., str. 396. – 400.

¹³⁵ N. Škorić: Židovstvo, str. 122. – 123.

¹³⁶ R. K. da – Don: Židovstvo, str. 82. – 95.

koje počinje s *Pesahom*. Blagdan davanja Tore je peto ime *Šavuota*. Izraelci obilježavaju dan kad su od Boga primili Deset zapovijedi.

Blagdan se slavi jedan dan. Na večer prije blagdana žene pale svijeće i izgovaraju blagoslov *Šehhjanu*.

Na jutarnjoj službi svećenik čita Deset zapovijedi i ulomak iz Ezekielove knjige o vatrenim kolima koja su sišla od Boga. Prije čitanja se izgovara pjesma *Akdamut* koja govori o židovskoj vjeri u Boga, njihovim nevoljama u dijaspori, te nedvojbenom povjerenju u Boga i izbavljenje putem Mesije. Napisao ju je Meir ben rabi Jichak, pripadnik zajednice u Wormsu.¹³⁷

Postoji još blagdanskih dana u Židova koji se nazivaju polublagdanima (*hol hamoed*) i nemaju posebnu važnost. *Pesah*, *Sukot* i *Šavuot* su tri hodočasnička blagdana i ujedno najveća i najvažnija. Traju po sedam dana, osim *Šavuota* koji traje jedan dan. U dijaspori svi blagdani traju jedan dan dulje.

8.3. Micve – zapovijedi Božje

Micve su Božje zapovijedi koje je Bog dao Noinim sinovima¹³⁸ nakon potopa:

1. Zabrana idolopoklonstva
2. Zabrana proklinjanja Boga
3. Zabrana krvoprolića
4. Zabrana „otkrivanja golotinje“ – zabrana nekih spolnih veza
5. Zabrana krađe
6. Zapovijed o uspostavi sudova – uspostava sudskog sustava
7. Zabrana jedenja mesa još žive životinje

Micve su Deset Božjih zapovijedi koje je Bog dao Mojsiju na brdu Sinaj.

1. Ja sam Jahve, Bog tvoj. Nemoj imati drugih bogova uz mene.
2. Ne pravi sebi lika niti obličja bilo čega što je gore na nebu ili dolje na zemlji. Ne klanjaj im se niti im služi.
3. Ne uzimaj uzalud imena Jahve, Boga svoga.
4. Šest dana radi i obavljaj sav svoj posao, a sedmoga je dana počinak posvećen Jahvi, Bogu tvome.
5. Poštuj oca svoga i majku svoju da ti dobro bude i da imadneš dug život na zemlji.

¹³⁷ Isto, str. 221. – 227.

¹³⁸ Noini sinovi – Šem, Ham i Jafet.

6. Ne ubij!
7. Ne učini preljuba!
8. Ne ukradi!
9. Ne svjedoči lažno na bližnjega svoga.
10. Ne poželi tuđe!¹³⁹

8.4. Židovski mjeseci

Tora započinje brojanje židovskih mjeseci od *nisana*, a ostali izvori od *tišrea*.

1. *Nisan* – odgovara ožujku/travnju, a traje 30 dana. *Nisan* je prvi mjesec. Znak ovog mjeseca je ovan koji simbolizira žrtvu ovna koju Židovi prinose. Ima nekoliko naziva: *prvi mjesec, nisan, proljetni mjesec*.

Prvi mjesec je ime koje je Bog zapovjedio jer su u njemu Hebreji izbačeni iz Egipta. U prvom je mjesecu formiran židovski narod, odnosno Izraelci. *Nisan* je ime koje znači pupoljak, a mjesecu su ga dali babilonski Židovi. Proljetni je mjesec ime koje nagoviješta proljeće. U mjesecu *nisanu* se slavi blagdan Pesah. Prvog *nisana* slavi se nova godina za kraljeve i za hodočasničke blagdane.¹⁴⁰

2. *Ijar* – odgovara travnju/svibnju. Njegovo je trajanje 29 dana. Simbol je mjeseca bik, jer je *ijar* posljednji mjesec u kojem se bik izvodi na pašu. *Ijar* se naziva i *ziv*, što znači svjetlo. Svjetlo simbolizira sunčev sjaj koji tada postaje jači.

Na prvi dan kralj Solomon je počeo graditi Hram. Također, četrnaestog *ijara* se obilježavao drugi Pesah (*Pesah šeni*) kojim je pojedincima koji nisu prinijeli žrtvu na Pesah bilo omogućeno prinošenje. Međutim, bilo je omogućeno samo pojedincima koji su bili obredno nečisti zbog dodirivanja mrtvog tijela i onima koji su bili u inozemstvu i nisu pravodobno stigli do Jeruzalema, odnosno do Hrama.

Četvrtog dana Židovi obilježavaju Dan sjećanja (*Jom hazikaron*) kada je proglašena država Izrael. Tim je danom počeo rat za neovisnost države Izrael koju su napali Arapi zajedno sa sedam naroda koji su zemljopisno smješteni oko njih. Dan neovisnosti (*Jom hacmaut*) Židovi obilježavaju petog *ijara*. Dan Jeruzalema (*Jom Jerušalajim*) slavi se dvadeset i osmog dana u mjesecu.¹⁴¹

¹³⁹ Biblija, Stari i Novi zavjet: Knjiga Izlaska 20: 1 – 17., str. 58. – 59.

¹⁴⁰ R. K. da – Don: Židovstvo, str. 162. – 199.

¹⁴¹ Isto, str. 207. – 218.

3. *Sivan* – odgovara svibnju/lipnju. Traje 30 dana. Znak ovog mjeseca su blizanci, jer su Izraelci primili Toru od Mojsija i Arona koji su bili braća, a njih su Židovi doživljavali kao jednu osobu, kao blizance. U mjesecu *sivanu* se slavi *Šavuot*.¹⁴²
4. *Tamuz* – odgovara lipnju/srpnju. Ima 29 dana. Simbol je rak, jer se u ovome mjesecu razmnožavaju rakovi.

U ovom se mjesecu obilježava post zbog loših događaja koji su se zbili u tom mjesecu: razbijene su ploče Saveza (Deset Božjih zapovijedi), prestalo je prinošenje svakodnevne žrtve zbog opsade Babilonaca, probijene su zidine Jeruzalema i srušen je Hram, Apostom Zli spalio je Toru za vrijeme grčke vladavine 175. – 163. god. pr. Kr., postavljen je kip u Hramu.¹⁴³

5. *Av* – odgovara srpnju/kolovozu. Njegovo je trajanje 30 dana. Znak je mjeseca lav. Lav podsjeća na riječ *ariel* što znači Božji lav i jedan je od naziva za Jeruzalem i Hram.

Devetog ava je narodni dan žalosti (*Tiša beav*) za Židove zbog rušenja Hrama, početka progonstva i mnogih nesreća koje su zadesile pojedince u dijaspori.

6. *Elul* – odgovara kolovozu/rujnu, a traje 29 dana. Znak ovog mjeseca je djevica, prema riječima proroka Jeremije koji Izrael naziva djevicom i poziva ga na pokajanje. To je mjesec kojeg je Mojsije proveo na Sinaju moleći Boga da oprostí narodu što su se klanjali zlatnom teletu. Stoga je to mjesec pokajanja (*tešuve*).

Također je prvi dan elula nova godina za desetinu od stoke.¹⁴⁴

7. *Tišre* – odgovara rujnu/listopadu. Njegovo je trajanje 30 dana. Talmud kaže da je svijet stvoren u mjesecu *elulu*, a šest dana kasnije, prvoga *tišrea* stvoren je čovjek. Stoga je u *tišreu* početak godine, rođendan čovječanstva i prvi blagdan u židovskoj godini.

Ime ovom mjesecu su dali babilonski Židovi, a na aramejskome znači otpuštanje i opraštanje. U Tori se naziva sedmim mjesecom od *nisana*, prvog proljetnog mjeseca. U doba proroka ovom je mjesecu bilo ime *etanim* što znači postojan, silan.

Simbol ovog mjeseca je vaga. U ovom se mjesecu slavi *Roš hašana*, odnosno nova godina kod Židova. Također u *tišreu* je i *Jom kipur* i *Sukot*.¹⁴⁵

8. *Marhešvan* – odgovara listopadu/studenom. Traje 29 ili 30 dana. Mjesec se još naziva i *hešvan*, a dolazi iza *tišrea* i osmi je mjesec po brojanju Tore.

Postoje dva imena ovog mjeseca: *marhešvan* i *bul*. Babilonski su Židovi mjesecu *hešvan* dodali riječ *mar* što znači gorak. Razlog gorčine mjeseca je taj što su Babilonci ubili sinove

¹⁴² Isto, str. 219.- 221.

¹⁴³ Isto, str. 228. – 229.

¹⁴⁴ Isto, str. 238. – 240.

¹⁴⁵ Isto, str. 54 – 57.

judejskog kralja Sidkije, a njemu su iskopali oči. U *marhešvanu* je počeo potop koji je Bog poslao na zemlju za vrijeme Noe. Njime je ubio sav ljudski rod osim Noine obitelji. Međutim, na aramejski *mar* znači kap vode. Stoga se u riječi *marhešvan* misli na prve kapi kiše koje padnu u ovom mjesecu.

Drugi naziv za ovaj mjesec je *bul*. Riječ *bul* dolazi od *mabul* što znači potop, a misli se na potop kojega je Bog poslao u Noino vrijeme. Drugo tumačenje je da naziv dolazi od riječi *jevul* što znači urod, jer u *marhešvanu* u Izraelu počinju radovi na polju.

Znak mjeseca je škorpion, jer simbolizira sušu i žeđ. U *marhešvanu* kralj Solomon je dovršio gradnju prvoga Hrama. U *marhešvanu* je također umrla židovska pramajka Rahela, Izakova majka.¹⁴⁶

9. *Kislev* – odgovara studenom/prosincu. Ima 29 ili 30 dana. *Kislev* je deveti mjesec prema Tori. *Kislev* je mjesec kiše što je i značenje njegovog imena. Simbol je duga, jer se u kišnim oblacima prvi put u godini primjećuje duga.

U mjesecu *kislevu* se obilježava *Hanuka*, mali blagdan koji se ne nalazi u židovskim povijesnim izvorima.¹⁴⁷ Na taj se blagdan slavi pobjeda vođe Hašmonejca¹⁴⁸ Jude Makabejca nad seleukidskim vladarom Antiohom Epifanom. Juda Makabejac je 164. god. pr. Kr. osvojio Jeruzalem, očistio Hram od idolopoklonstva i ponovno ga posvetio.¹⁴⁹

10. *Tevet* – odgovara prosincu/siječnju, a traje 29 dana. *Tevet* je deseti mjesec. Znak ovog mjeseca je jarac, jer u *tevetu* već ima trave koju koze mogu pasti.

U ovom mjesecu, Židovi obilježavaju deseti dan posteći, jer se prisjećaju gladi u zemlji koju je izazvala babilonska opsada.¹⁵⁰

11. *Ševat* – odgovara siječnju/veljači. Traje 29 dana. Jedanaesti je mjesec. Simbol mu je vodenjak, odnosno vjedro. Naime, do početka mjeseca pala bi većina godišnjih kiša u Izraelu, a bunari iz kojih su zahvaćali vodu bili bi puni i iz njih bi se izlivala voda.

Prvoga dana u mjesecu (prema rabinu Hilelu) počinje nova godina za stabla.¹⁵¹

12. *Adar* – odgovara veljači/ožujku, a traje 29 dana. Dvanaesti je mjesec. Znak ovog mjeseca su ribe, jer se množe u rijekama.

¹⁴⁶ Isto, str. 105. – 106.

¹⁴⁷ Isto, str.108. – 109.

¹⁴⁸ Hašmonejci – Makabejci – ratničko pleme, dovodi se u vezu s riječi čekić, a potječe od nadimka danog Judi, predstavniku plemena koji je ratovao protiv Antioha, te ga porazio i osvojio Jeruzalem.

¹⁴⁹ N. Škorić: Židovstvo, str.121.

¹⁵⁰ R. K. da – Don: Židovstvo, str. 125. – 126.

¹⁵¹ Isto, str. 131. – 132.

U prijestupnoj godini iza *adara* se dodaje još jedan mjesec koji se naziva drugi *adar* (*adar šeni*). *Adar* je najveseliji mjesec od svih, prvotno zbog znaka ribe koji simbolizira blagoslov i uspjeh. Posebno se slavi prijestupne godine zbog čuda Purima (posta i molitve kraljice Estere kroz koju je Bog spasio Židove od masovnog ubijanja koje im je namijenio Haman). Također, sedmog dana Židovi obilježavaju rođenje Mojsija.¹⁵²

8.5. Židovski dani

Židovski se tjedan sastoji od sedam dana kao i kod drugih naroda. Jedina je razlika što Izraelci broje dane u tjednu od nedjelje. Dakle, židovski je tjedan: nedjelja, ponedjeljak, utorak, srijeda, četvrtak, petak i subota.

Subota se naziva *Šabat*, danom odmora. Bog je šest dana stvarao svijet, a sedmoga je dana počinio i posvetio ga.

„Šest dana radi i obavljaš sav svoj posao,
A sedmoga je dana *Šabat* – odmor posvećen Bogu tvome.“¹⁵³

Postoji pet značenja slavljenja *Šabata*:

- a) Opće značenje – *Šabat* se podsjeća na stvaranje svijeta.
- b) Značenje za narod – prijelazom iz rada u odmor je uspoređeno s prijelazom iz ropstva u slobodu.
- c) Jednakost – *Šabat* se ističe jednakost među ljudima i briga za sva stvorenja.
- d) Duhovno značenje – *Šabat* je posvećen učenju Tore.
- e) Obiteljski život – *Šabat* održava veze među članovima obitelji.

Šabat se sastoji iz dva dijela: predvečerje *Šabata* (*erev šabat*) i *šabatni* dan (*jom šabat*). U predvečerje *Šabata* Židovi spremaju jela, čiste kuće, peru se, briju, šišaju, odijevaju, te čitaju izabrane ulomke Tore. Žene pale svijeće i zajedno s obiteljima idu u sinagogu. Kad se vrate kući, slijedi doček *Šabata* i molitva. Obitelj večera zajedno, a u središtu večere je posvetni blagoslov (*kiduš*).

Šabatni dan započinje jutarnjom molitvom i čitanjem Tore. Do ručka Židovi obično blagoslivljaju mlađak (*birkat hahodeš*) i mole se. Slijedi *šabatni* ručak, te popodnevna molitva. Posljednjim se obrokom izgovara blagoslov razdvajanja (*havdala*).¹⁵⁴

Dani u židovstvu se računaju od večeri do večeri, a dnevni ciklus počinje dolaskom noći. Noćni dio dana počinje kada se mogu vidjeti prve zvijezde na nebu, a dnevni dio dana

¹⁵² Isto, str. 144. – 146.

¹⁵³ Biblija, Stari i Novi zavjet: Knjiga Izlaska 20: 9., str. 58.

¹⁵⁴ N. Škorić: Židovstvo, str. 125. – 127.

kada se prve zrake sunca uoče na istočnom obzorju. Trajanje dnevnoga i noćnoga dijela dana je različito, pa je i dužina (sati) različita. Stoga se židovski dan sastoji od ponekad 25 sati, a ponekad 24. To ovisi o dužini mjeseca, odnosno o godišnjim dobima.¹⁵⁵

9. Crkva

Riječ crkva dolazi od grčke riječi *κυριακον* što znači dom Gospodnji. Osim toga, Crkva je kršćanska vjerska zajednica (*εκκλησια*).¹⁵⁶ U Starom zavjetu postoje dva naziva za Crkvu: *Quahal* i *Edhah*. *Quahal* je ime nastalo iz korijena *kal*, a znači zvati. *Edhah* dolazi od *ya'adh* i značenje ove riječi je skupiti se na određenom mjestu.

Crkva je skupština izraelskog naroda. U židovskoj Bibliji (*Septuaginta*¹⁵⁷) naziv Crkva zamjenjuje se sa sinagoga.¹⁵⁸ U Novom se zavjetu Crkva tumači kao skupina ljudi pozvanih iz svijeta, odnosno koje je Bog odabrao i postavio za svoje sinove i kćeri na zemlji da pozivaju i naviještaju ljudima Radosnu vijest o Isusu¹⁵⁹. Riječ Crkva upotrebljava se za ljude, a ne za zgradu. Vjernici, odnosno sljedbenici Isusa Krista čine Crkvu, jer se pridržavaju i primjenjuju u svoj život Riječ Božju.¹⁶⁰ Pojam Crkve se u današnje vrijeme razlikuje od židovskog poimanja te riječi. Židovi su smatrali da samo oni koje je Bog izdvojio mogu biti članovi Crkve, a u današnju Crkvu može doći bilo koja osoba, a isto tako ta se osoba može priključiti zajednici kršćana.¹⁶¹

9.1. Zajednica

Pojam zajednica u Starom se zavjetu koristio kao stvarna ili izmišljena srodnost grupa u koje se ubrajaju obitelj, rod, pleme i političke grupe kao selo, grad i kraljevstvo, odnosno monarhija. Dakle, Židovi ne upotrebljavaju pojam zajednice u duhovnom smislu¹⁶², odnosno zajednica je za njih grupa ljudi koja sjedinjuje svoje članove.¹⁶³ Kršćani, za razliku od Židova kojima je zajednica nešto opće, definiraju je kao Crkvu, dakle skupinu odabranika Božjih s

¹⁵⁵ J. Koš: Alef Bet židovstva, str. 145.

¹⁵⁶ A. Rebić: Opći religijski leksikon, str. 155.

¹⁵⁷ Septuaginta – prijevod židovske Biblije na grčki jezik

¹⁵⁸ Eklesia – Crkva sada i u budućnosti, urednik: Anton Balog, Savez BC u SFRJ, Novi Sad, 1974., str. 10..

¹⁵⁹ Radosna vijest o Isusu – riječ o identitetu Isusa, razlog zašto je došao na svijet od Boga, te otišao na križ i umro za nas da bi nas spasio od propasti svijeta.

¹⁶⁰ Pridržavati i primjenjivati u život Riječ Božju – slušati i izvršavati Božje zapovijedi.

¹⁶¹ T. C. Hammond: Uvod u teologiju, str. 180.

¹⁶² Duhovni smisao – smisao u skladu s religijom ili vjerom.

¹⁶³ Skupina autora: Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta, str. 174.

određenom svrhom. Naime, svrha je Crkve i vjernika zajedničko štovanje Boga i očuvanje Evandjelja¹⁶⁴ kao sredstva naviještanja Radosne vijesti drugim ljudima.¹⁶⁵

9.2. Šator sastanka (Prebivalište Božje)

Tri mjeseca nakon izlaska iz Egipta, Izraelci su došli u Sinajsku pustinju. Tada se Mojsije popeo na brdo Sinaj da zahvali Bogu. Jahve mu se objavio i naredio Mojsiju da siđe s brda i kaže narodu da će se slava Božja spustiti na Sinaj u oblaku, te da ih upozori da se ne približavaju kako ne bi poginuli zbog Gospodinove svetosti. Samo se Mojsije uspeo k Bogu koji mu je dao ploče Saveza (10 zapovijedi) i upute za izgradnju Šatora sastanka.¹⁶⁶ Šator sastanka (*tabernakul*) je sagrađen kako bi Bog u njemu imao zajedništvo sa svojim narodom i kako bi mogao živjeti među njima. Prebivalište Božje zvalo se Šator sastanka, jer se moglo skupiti i ponijeti kada su Izraelci napuštali mjesto na kojem je bio podignut.

Šator je bio smješten u sredini prostora koji je bio omeđen sa 137 m lanenih zavjesa. Držali su ih brončani stupovi koji su bili udaljeni jedan od drugog 2,3 m. Jedini je ulaz bio s istočne strane, a širina mu je bila 9 m. Svima je bilo dopušteno ući u taj prostor gdje bi prinosili žrtve na žrtvenom oltaru. Oltar je bio prekriven broncom i bio je prenosiv, kao i drugi namještaj Šatora. U predvorju je stajao i brončani bazen u kojem su se svećenici prali prije ulaska u Svetište (u Šator). Predvorje je simboliziralo sud nad grijehom, a žrtve su se kušale u vatri. Židovi su vjerovali da vatra spali sve što je nečisto (griješ), a ono što je dobro i Bogu ugodno ostaje. Na zapadnom dijelu prostora nalazio se Šator sastanka. Njegova je dužina bila 13,7 m, a širina 4,6 m. Bio je podijeljen na dva dijela: Svetište i Svetinju nad svetinjama. Svetište je bilo veličine 9,1 x 4,6 m, a Svetinja nad svetinjama 4,6 x 4,6 m. Šator je također imao jedan ulaz s istoka u Svetište. U njega su mogli ući samo svećenici. Zavjesa je odvajala Svetište od Svetinje nad svetinjama. U taj je dio ulazio samo veliki svećenik. Smio je ući na samo jedan dan u godini; na Dan pomirenja (*Jom kipur*). U Svetištu se nalazio stol za prinesene kruhove, svijećnjak sa sedam svijeća (*menora*) i kadionik. Sva tri predmeta bila su načinjena od zlata. U Svetinji nad svetinjama bio je smješten najsvetiji predmet židovske religije, Kovčeg Saveza. Bio je načinjen od bagremovog drveta¹⁶⁷ i iznutra i izvana prekriven zlatom. Dužina mu je bila 1,1 m, a širina 84 cm. Pokrivalo Kovčega, odnosno poklopac se nazivalo Pomirilištem. Bića s krilima (kumiri) bila su načinjena od zlata, a okruživala su

¹⁶⁴ Evandjelje – Radosna vijest o Isusu.

¹⁶⁵ T. C. Hammond: Uvod u teologiju, str. 180.

¹⁶⁶ Biblija, Stari i Novi zavjet: Knjiga Izlaska 19 – 24: 1 – 18., str. 58. – 62.

¹⁶⁷ Bagremovo drvo – pustinjско stablo čije korijenje seže do podzemnih voda. Gotovo je neuništivo.

središte Pomirilišta koje je predstavljalo Božju prisutnost. Pomirilište je bilo mjesto gdje su se čovjek i Bog sastajali i gdje je Bog govorio čovjeku. To je bilo mjesto koje bi veliki svećenik poškropio krvlju na *Jom kipur*.¹⁶⁸ U kovčeg su bile položene ploče Saveza, posuda s manom¹⁶⁹ i Aronov štap¹⁷⁰. Zavjese Šatora sastanka bile su tkane i vezene u četiri boje: bijeli lan, nebesko plavetnilo (ljubičasta), grimizna (tamnocrvena) i skerletna boja (crvena).

Bijeli lan govori o čistoći i pravdi. Današnji teolozi bijelu zavjesu uspoređuju sa Isusovim bijelim prijestoljem pred kojim će Krist osuditi sve ljude na koncu svijeta: jedne na život, a druge na propast. Također će pravednici odjenuti haljine od čistog lana koje će svjedočiti o njihovim pravednim djelima.

Nebesko plavetnilo (ljubičasta boja) znači da je Bog, Stvoritelj neba i zemlje, na nebu. Isus je Božji Sin, dakle Bog Sin i prema tome, on je također na nebu.

Grimiz (tamnocrvena boja) je skupocjena boja. Nosili su je samo vladari i kraljevi na dvorovima. Stoga se grimiz nije nalazio u Izraelu, nego izvan njega. Isus je kroz patnju i smrt uzdignut i postavljen kao Gospodar svih gospodara i Kralj svih kraljeva, te Gospod neba i zemlje.

Skerlet (crvena boja) simbolizira zemaljsku slavu. Tu veličinu i kraljevsku slavu posjedovat će Krist kao kralj Izraela.¹⁷¹

9.3. Hram

Pripreme za gradnju Hrama¹⁷² učinio je kralj David: kupio je od Araune Jebusejca¹⁷³ brdo Moriju, gdje je prinio žrtvu Bogu u zahvalnost.

Hram je gradio kralj Solomon, Davidov sin. Hram je bio 30 m dug, 10 m širok i 12,5 m visok¹⁷⁴. Sastojao se od tri dijela: predvorje (*ullam*), Svetište (*hekhal*) i Svetinja nad

¹⁶⁸ Rick C. Howard: Šatori, hramovi i palače, Biblijsko – teološki institut, Osijek, 1981., 1983., str. 85. – 89.

¹⁶⁹ Mana – kruh koji je padao s neba, a s kojim je Bog hranio Izraelce u pustinji tokom četrdeset godina.

¹⁷⁰ Aronov štap – štap svećenika Arona koji je procvjetao kao znak kojeg je Bog poslao da bi se vidjelo da je Jahve izabrao Arona i postavio ga za svećenika. Naime, među Židovima je došlo do pobune, jer su Korahovi sinovi (također iz Levijeva plemena) proširili u narodu vijest da su se Mojsije i Aron uzvisili, odnosno preuzeli službu vođe, a da ih Bog nije izabrao. Zbog toga je Bog zapovjedio Mojsiju da podijeli dvanaest štapova: Korahovim sinovima i Aronu, te da će štap onoga koga je Bog izabrao propupati, procvjetati i donijeti plod u jednom danu.

¹⁷¹ J. Rouw: Zlatna kuća, Gute Botschaft Verlag, Dillenburg, 1991., str. 38. – 39.

¹⁷² Veliko slovo H se upotrebljava za Hram u Jeruzalemu čiji su ostaci vidljivi i danas.

¹⁷³ Arauna Jebusejac – čovjek čiji se bunar spominje u Bibliji, jer je tamo Jahve pomilovao Davida. David je sagriješio protiv Boga izbrojavši židovski narod i na taj je način izrazio sumnju u Božju svemoć i kontrolu u ratu. Bog mu je, kao kaznu, dao trostruki izbor: tri dana kuge u zemlji, tri gladne godine i tri mjeseca bježanja pred neprijateljem. David je izabrao tri dana kuge. Kad je kuga došla na Jeruzalem, Jahve se sažalio i poslao anđela koji je pokraj zdenca spriječio širenje kuge.

¹⁷⁴ U Bibliji su mjere izražene u laktovima, a 1 lakat iznosi 50 cm.

svetinjama (*dehbir*).¹⁷⁵ Trijem pred Svetištem Hrama bio je 10 m dug prema širini Hrama, a 5 m širok prema dužini Hrama. Na Hramu su bili prozori zatvoreni rešetkama. Uza zid Hrama oko Svetišta i Svetinje nad svetinjama sagrađene su pomoćne prostorije na katove. Donji je kat bio 2,5 m širok, drugi 3 m, a treći 3,5 m. Hram je građen od kamena koji je već u kamenolomu bio pripremljen. Ulaz u donji kat bio je s desne strane Hrama, a zavojitim se stubama uspinjalo na drugi i treći kat. Solomon je pokrio Hram cedrovim gredama¹⁷⁶ i daskama. Okolo Hrama je napravio spremište koje je bilo 2,5 m visoko, a povezano s cedrovim gredama.¹⁷⁷ Unutrašnjost je obložio cedrovim daskama, a čempresovim pod Hrama. Tada je načinio pregradu dužine 10 m od cedrovine i tako odijelio Svetinju nad svetinjama od Svetišta Hrama.

Svetište je bilo dugo 20 m. Po cedrovini na zidovima Hrama su bili urezani ukrasi – pleteri¹⁷⁸ od pupoljaka i cvijeća i likovi kerubina, palma i rastvorenih cvjetova. *Dehbir* se nalazio unutar Hrama i tamo je bio smješten Kovčeg Saveza. Svetinja nad svetinjama je bila dugačka 10 m,

10 m široka i 10 m visok. Solomon ju je obložio čistim zlatom. Cijeli je Hram i oltar u njemu obložio zlatom. Pod je također bio obložen zlatom. U Svetinji nad svetinjama su stajala dva kerubina načinjena od maslinova drveta. Bili su visoki 5 m. Krila su im bila dugačka 2,5 m. Kerubini su stajali u sredini prostorije, a krila su im bila raširena tako da su svojom dužinom doticali zidove. Oni su također bili obloženi zlatom. Ulaz u Svetinju nad svetinjama bio je načinjen od dvokrilnih vrata od maslinova drveta. Oba su krila vrata bila obložena zlatom i ukrašena likovima kerubina, palma i rastvorenih cvjetova. I vrata na ulazu u Svetište su bila od maslinova drveta, a krila od čempresovine. I na njima su bili urezani kerubini, palme i rastvoreni cvjetovi i bila su obložena zlatom. Sagrađio je unutarnje predvorje od tri reda klesanog kamena i jednog reda tesanih cedrovih greda.¹⁷⁹ Za izradu detalja od tuča¹⁸⁰ Solomon je pozvao Hirama, kovača tuča. Hiram je bio iz Naftalijeva plemena, iz Tira. Salio je dva stupa od tuča. Bila su 9 m visoka, a 6 m široka. Načinio je dvije glavice, odnosno dva kapitela za njih, visoke 2,5 m. Ukras na vrhu glavice bio je mreža načinjena u obliku pletera.

¹⁷⁵ A. Rebić: Središnje teme Staroga zavjeta, str. 152.

¹⁷⁶ Cedar – stablo koje su dovozili iz Libanona, gorskog lanca.

¹⁷⁷ Biblija, Stari i Novi zavjet: I. knjiga o kraljevima 6: 1 – 22., str. 274. - 275.

¹⁷⁸ Pleter – dekoracija arhitektonskih detalja i crkvenog namještaja. Motivi pletera su valovi, pletenice, pentagrami, mreže rombova.

¹⁷⁹ Biblija, Stari i Novi zavjet: I. knjiga o kraljevima 6: 23 – 36., str. 275.

¹⁸⁰ Tuč – legura od bakra i cinka

Oko mreže bilo je lišće mogranja¹⁸¹. Glavice stupova su na vrhu imale oblik ljiljana, a bile su visoke 2 m. Oba je stupa podigao pred trijemom Svetišta, a Solomon je jednoga nazvao Jahin, a drugoga Boaz. Tada je od rastaljene kovine izlio more koje je bilo dužine 5 m. Bilo je okruglo, 2,5 m visoko, a široko 15 m. Okruživale su ga čašice u obliku cvijeća. More je ležalo na leđima dvanaest volova od kojih su tri bila okrenuta na sjever, tri na jug, tri na istok i tri na zapad. Svi su bili stražnjim dijelom okrenuti prema unutra. U vanjskom je predvorju Hiram načinio deset tučanih podnožja¹⁸²: svako je bilo 2 m dugo, 2 m široko, a 1,5 m visoko. Podnožja su imala okvire koji su bili smješteni među preponama¹⁸³. Na okvirima su bili lavovi, volovi i kerubini, a na preponama iznad lavova i volova i ispod njih bili su ukrasi koji su nalikovali na vijence. Svako je podnožje imalo četiri tučana kotača i osovine od tuča, a četvore su im noge bile pod umivaonikom slivene s ukrasima. Na mjestu gdje su se sastavljali držači, dakle gore, bio je otvor podnožja čija je širina bila 75 cm. Otvor je bio okrugao, imao je oblik ukrasne posude, dok su prepone bile četvrtaste. Pod preponama su se nalazila četiri kotača kojima su osovine izlazile na podnožju. Svaki je kotač bio 75 cm visine. Na četiri ugla svakog podnožja bila su četiri držača, a tvorili su jednu cjelinu. Pri vrhu podnožja bio je krug visok 25 cm, gdje su se nalazili klinovi koji su s preponama činili cjelinu. Po površinama klinova i prepona urezao je kerubine, lavove i palme u skladu s veličinom oplošja i vijenca koji ga je okruživao. Tada je načinio deset umivaonika od tuča. Svaki je umivaonik bio 2 m visine. Na svako od deset podnožja došao je jedan umivaonik. Pet je podnožja stavio na dvije strane Hrama, a more s desne strane prema jugoistoku¹⁸⁴.

Hram je razorio babilonski kralj, Nabukodonosor 586. god. pr. Kr. u opsadi Jeruzalema. Darije I., perzijski kralj, ga je 515. god. pr. Kr. obnovio, a 169. god. pr. Kr. obeščastio¹⁸⁵ ga je Antioh, kojega je porazio ga Juda Makabejac 20. god. p. Kr. Međutim, Herod Veliki započinje graditi drugi Hram 70. god. kojeg je razorio rimski car Tit Flavije.¹⁸⁶ Taj drugi Hram nije imao stupove, ni more, a Svetinja nad svetinjama je bila odvojena od Svetišta teškim i debelim zastorom koji se u trenutku Isusove smrti raskinuo od vrha do dna, što je simboliziralo slobodan put do Boga Oca i pristupanje k njemu bez straha. Međutim, Židovi, unatoč tomu, nisu povjerovali u Isusa kao Spasitelja, te se još uvijek odnose prema Bogu sa strahom.

¹⁸¹ Mogranj – šipak.

¹⁸² Podnožje – prijelaz između ravnog dijela i uzdignutog dijela.

¹⁸³ Prepona – označava kraj jednog dijela (unutrašnjeg predvorja) i početak novog (vanjskog predvorja) Hrama.

¹⁸⁴ Biblija, Stari i Novi zavjet: I. knjiga o kraljevima 7: 13 – 13 – 39., str.276. – 277.

¹⁸⁵ Obeščastiti Hram – postaviti u njega kip nekog drugog božanstva.

¹⁸⁶ Biblijski leksikon; urednik: Vjekoslav Bajsić, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1972., str. 114. – 115.

9.4. Sinagoga

Sinagoga (*bet ha – kneset*) je prostorija u kojoj se Židovi okupljaju da čitaju Toru, da o njoj razmišljaju i da mole. Židovi su se počeli okupljati u sinagogama nakon razorenja prvoga Hrama, u babilonskom sužanjstvu. Nakon pada drugoga Hrama, raselili su se i u mjestima gdje su živjeli gradili sinagoge kao mjesta zajedničkog proslavljanja Boga. Sinagoga, izgrađena u blizini Hrama nazivala se malim svetištem. Hram je bio mjesto komuniciranja s Bogom, a sinagoga mjesto učenja Tore i učvršćivanja vjere.¹⁸⁷ Sinagoga je bila građena kao i Hram, dakle sastojala se od tri dijela: predvorja, Svetišta i Svetinje nad svetinjama, samo što je sinagoga imala odvojene prostorije za žene i posebne sobe u kojima se učila Tora. U sinagogama se bogoslužje obavljalo najčešće subotom. Sastojalo se od čitanja Tore, molitava i pjevanja psalama. Na početku bi jedan od članova uprave izgovorio molitvu u kojoj su se svi morali okrenuti prema Jeruzalemu. Zatim bi netko od članova čitao određen ulomak iz Tore. Čitanju je moralo prisustvovati sedam muškaraca. Čitali bi redak po redak, prvo na hebrejskom, a zatim bi prevodili na aramejski jezik. Zatim je druga osoba slobodnim odabirom čitala drugi tekst iz *Tanaha*. Slijedilo je usmeno tumačenje pročitano ulomka. Bogoštovlje je završavalo molitvom i blagoslovom koje je obično izgovarao svećenik.¹⁸⁸

10. Svećenstvo

10.1. Svećenik Staroga zavjeta

U doba patrijarha svećenstvo nije postojalo, no u drugim religijama jest (npr. Kanaan, Egipat), pa ta činjenica objašnjava službu jeruzalemskog svećenika Melkisedeka koji je blagoslovio Abrahama kada je porazio izraelske neprijatelje Kedor – Laomera i kraljeve koji su bili s njim.¹⁸⁹ Tada Izraelci uspostavljaju svećeničku (*kohen*) službu, iako pripadnici Levijevog plemena, leviti dobivaju taj zadatak tek u Mojsijevo vrijeme. Imenovan je veliki svećenik koji je prinosiso žrtve, ulazio u Svetinju nad svetinjama i bio posrednik između Jahve i čovjeka. Aron je bio veliki svećenik. Na haljinu koju je nosio oblačio je gornju haljinu sašivenu iz četiri boje (bijela, plava, crvena i tamnocrvena). Bio je protkan zlatnim nitima. Na ramenima je imao drago kamenje. Na svakom od njih je bilo urezano po šest imena što je označavalo broj izraelskih plemena. Na haljini se nalazio četvrtast naprsnik s dvanaest

¹⁸⁷ J. Koš: Alef bet Židovstva, str. 95. – 96.

¹⁸⁸ A. Rebić: Središnje teme Staroga zavjeta, str. 153.

¹⁸⁹ Biblija, Stari i Novi zavjet: Knjiga Postanka 14: 17 – 20., str. 9. – 10.

svjetlucavih imena optočenih zlatom. Na svakom je dragom kamenu bilo urezano po jedno ime. Kamenje je bilo različite vrste od onih na ramenima. Naprsnik je bio dvostruk, a u njegovom nutarnjem dijelu bila su dva draga kamena, *Urim* i *Tumim*, koja su služila za donošenje presude, odnosno Božje volje. Bog bi kroz njihovo svjetlo i savršenu jasnoću ukazivao kako postupiti i koju odluku donijeti, te na taj način pomagao svom narodu.

Svećenik je nosio ogrtač izrađen od plavog platna. Na njegovom su rubu bili šipci i među njima zlatni zvončići koji su narodu davali do znanja je li svećenik u Svetinji nad svetinjama živ ili je umro od božanske sile i svetosti. Na kapi, odnosno turbanu velikog svećenika iznad čela bila je tanka zlatna ploča na kojoj je pisalo: „Posvećen Bogu“. Kad bi svećenik stajao u Božjoj prisutnosti i kada bi Jahve vidio tu ploču, oprostio bi grijeh cijelom narodu.¹⁹⁰

10.2. Svećenik danas

Židovski svećenik za služenje u sinagogi ne mora nositi posebno odijelo. On ima funkciju da na bogoslužju čita i tumači iz Tore, te da čuva Zakon i podsjeća narod na teološka načela religije:

1. Postojanje Stvoritelja – Bog je razlog za postojanje stvarnosti.
2. Jedinstvo Stvoritelja – samo je jedan Bog.
3. Božja bestjelesnost – Bog je iznad svakog oblika.
4. Stvoritelj je prethodio svemu – Bog je prije svega; prvi je uzrok.
5. Samo se Bogu smije služiti – Jahve je jedan i nema drugoga.
6. Prorokovanje – vjera u istinitost riječi židovskih proroka.
7. Uzvišenost Mojsijevog prorokovanja – Mojsijeva su proročanstva prva i veća od ostalih.
8. Tora je s neba – Bog je dao Mojsiju Deset zapovijedi.
9. Potpunost Tore – Deset zapovijedi sadrže sve odredbe Božje.
10. Bog zna što ljudi čine – Gospod zna sve ljudske postupke i misli.
11. Nagrada i kazna – Jahve nagrađuje pravednike, a kažnjava kršitelje njegova Zakona.
12. Dolazak Mesije – vjerovati u dolazak spasenja.
13. Uskrsnuće mrtvih - mrtvi će ustati iz grobova kada to Stvoritelj odredi.¹⁹¹

Kršćanski svećenik također ne mora nositi unaprijed određeno odijelo. Njegov je zadatak čitati i tumačiti Bibliju, no bogoslužje je drugačije, jer kršćani vjeruju u Isusa kao Mesiju i

¹⁹⁰ Tipologija: urednik: Adam Špis, Biblijsko – teološki institut, Zagreb, 1972., str.42. – 44.

¹⁹¹ N. Škorić: Židovstvo, str. 99. – 110.

stoga, njeguju vjeru, dok Židovi ostaju u religiji, jer vide Boga kao strogog i nepristupačnog Suca.

*

* *

Kroz ovih sam deset poglavlja nastojala prikazati i istaći bitne značajke Judaizma kao religije koju je utemeljio narod koji je vjerovao u jednog Boga. Kroz povijest je ovaj narod slušao Božje zapovijedi i pokoravao mu se. Bog je izabrao izraelski narod i od samih početaka bio s njima. Iako su raseljeni po čitavom svijetu, što je dokaz Božje kazne za grijehе koje su radili tokom povijesti i kad su osudili Isusa na smrt, Biblija kaže da će Bog ponovno milostivo pogledati na njih i skupiti ih pred sebe, te ih osuditi, odnosno odrediti im budućnost.

Popis literature

1. Biblija, Stari i Novi zavjet,
Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999.
2. Biblijski leksikon; urednik: Vjekoslav Bajsić,
Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1972.
3. Bowker, John: Religije svijeta,
Znanje d. d., Zagreb, 1997.
4. Da – Don, rabin Kotel: Židovstvo,
Profil, Zagreb, 2004.
5. Đaković, Branko: Biblijski rječnik,
nakladnik: Bratski vjesnik Kristove Crkve Braće, Zagreb, 1973.
6. Eklesia – Crkva sada i u budućnosti, urednik: Anton Balog,
Savez BC u SFRJ, Novi Sad, 1974.
7. Hammond, T. C.: Uvod u teologiju,
Izvori – kršćanski nakladni zavod, Osijek, 1994.
8. Harrington, Wilfrid J.: Uvod u Stari zavjet,
Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1977.
9. Howard, Rick C.: Šatori, hramovi i palače,
Biblijsko – teološki institut, Osijek, 1981., 1983.
10. Hughes, Gerald, Travis, Stephen: Biblija u vremenu i prostoru,
Duhovna stvarnost, Zagreb, 1985.
11. Koplston, Frederik: Istorija filozofije: Srednjovjekovna filozofija,
Beogradski izdavačko – grafički zavod, Beograd, 1989.
12. Koš, Julija: Alef Bet židovstva,
nakladnik Julija Koš, Zagreb, 1999.
13. Rebić, Adalbert: Opći religijski leksikon,
Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2002.
14. Rebić, Adalbert: Središnje teme Staroga zavjeta, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1996.,
15. Rječnik biblijske teologije: uredio: Josip Turčinović i Vjekoslav Bajsić,
Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1969.

16. Rouw, J.: Zlatna kuća,
Gute Botschaft Verlag, Dillenburg, 1991.
17. Skupina autora: Povijest 1, Prapovijest i prve civilizacije,
Europapers holding d. o. o., Zagreb, 2007.
18. Skupina autora: Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta,
Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993.
19. Škorić, Nikola: Židovstvo,
Biblioteka Ključ nebeski, Zagreb, 2010.
20. Temeljne istine Svetoga pisma, priredio: Antal Balog,
Izvori, Osijek, 2009.
21. Tipologija, urednik: Adam Špis,
Biblijsko – teološki institut, Zagreb, 1972
22. Weber, Eugen: Talmud,
Otokar Keršovani-Rijeka, Beograd, 1982.
23. Wilkerson, David: Neka se svete imena tvoja,
Put života, Zagreb, 2006.
24. Woodworth, Floyd C. Jr., Duncan, David D.: Temeljne istine,
Izvori – kršćanski nakladni zavod, Osijek, 1998.
25. www.wikipedia.org